

KULTÚRA

ROČNÍK XXI. – č. 2

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

24. JANUÁRA 2018

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava • mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,50 €

„Nezáleží mi na veciach, čo trvajú ďalej. Dôležité je isté usporiadanie vecí. Civilizácia je neviditeľný majetok, pretože nespočíva vo veciach, ale v neviditeľných putách, čo ich navzájom zväzujú práve takto, a nie inak. Budeme mať znamenité hudobné nástroje dodávané vo veľkých sériách, ale kde bude hudobník?“

Antoine de Saint-Exupéry,
List generálovi X

V epoche technologickej mágie sme konfrontovaní s rýchlymi spoločenskými a kultúrnymi preme-

kleitovskej rieky života pripravenější a koná podľa vlastného plánu, ktorý si sformoval v predstave počas svojho pobytu v azyle kontemplácie. Tento modus existenciálnej dynamiky Gréci nazývali praxisa Rimanía vitaactiva.

Autentická ľudská činnosť, ktorá by nevychádzala z predstavy sformovanej v úvahe, zrejme nie je možná. A naopak, autentická kontemplácia či zotrvanie v sebe nie je nič iné ako projektovanie budúcej činnosti. Nežijeme, aby sme mysleli, ale myslíme, aby sme žili a svoj život naplnili zmyslom, aby sme nezotrvali v infrahumánnom stave náhodných zrážok s udalosťami

Kultúra, davý, televízia

nami, ktoré sa na nás valia s čoraz väčšou rafinovanosťou. Už dávno nie je hlavným problémom kultúry ovládnutie prírody. Kritické otázky kultúry sa vynárajú z jej vnútra, a tým je človek, jej tvorca.

Momenty existenciálneho kontinua. Nepochybným zmyslom kultúry je neustále poľudšťovanie sveta, úsilie o potvrdenie kontinuity ľudskej prítomnosti v časovom dianí. V kontinuu dejín môžeme abstrahovať isté základné mo-

vonkajšieho sveta, ale aby sme na ceste životom zmysluplne pôsobili na svoje prostredie, na veci alebo na iných ľudí podľa predstavy, ktorú si vytvárame práve vďaka schopnosti utiahnuť sa z vonkajšieho sveta do seba.

Osobný život ako prahová realita. Myslíme teda nie preto, že v tom nachádzame potešenie, ale preto, lebo ako bytosti „vrhnuté“ do sveta musíme si hľadať prístup k veciam a svoju cestu medzi nimi. Svoju psychickú činnosť

JOZEF PAUER

menty, rôzne spôsoby ľudského prebývania vo svete, cyklicky sa opakujúce v čoraz zložitejších a bohatších formách. Stručne ich možno opísať v troch módoch existenciálneho pohybu. V prvom sa človek nachádza uprostred rozmanitosti vonkajšieho sveta, žije v istej modifikácii zvonkajštenia, pretože je mimo seba, v čomsi inom, vo veciach okolo seba, pohltentý udalosťami a možnosťami.

V tomto stave sa môže cítiť stratený medzi vecami, preto ho život z tejto situácie stroskotanca posúva do ďalšieho existenciálneho pohybu, v ktorom hľadá azyl vo svojom vnútri. Uzatvára sa do seba, aby si sformoval predstavy a možné spôsoby zvládnutia vecí a udalostí odohrávajúcich sa vo svete „tam vonku“. Je to stav tvorby ideí, stav bytia v sebe, theoretikos bios starých Grékov či vitacontemplativa Rimanov. No ani v tomto stave nemôže ustrnúť. Životný prúd ho nevyhnutne strháva do víru verejných udalostí. Tentoraz však už vstupuje do hera-

musíme organizovať vo forme myslenia, čo nerobí kameň, kvet ani zvierat. A hoci naša „vrhnutosť“ do sveta nie je absolútna – predsa len sa rodíme najprv do celkom konkrétnej rodiny, kultúry a jazyka – okamihom svojho zrodenia sme vydaní napospas (ako jednotlivci aj celé ľudstvo) neistej a otvorenej situácii.

„Potreba hľadania nových a nových riešení rozporov existencie, vyšších a vyšších foriem jednoty s prírodou, s blízkymi aj so sebou samým je zdrojom všetkých psychických síl, ktoré človeka motivujú, a všetkých jeho základných vášní, afektov a úzkostí.“ (E. Fromm, The Sane Society)

Naša existencia je realita, v ktorej sa nám zjavujú, do ktorej zapadajú a z ktorej sa vynárajú a vyrastajú všetky ostatné reality. Ľudský život ako takáto radikálna realita je komplex, v ktorom rozlišujeme niekoľko rovín. Predovšetkým a v pôvodnom zmysle ľudský život je životom osoby, ktorá ho prežíva. Je to stále môj život, teda môj

Kresba: Andrej Mišanek

osobný život. Ako osoba sa však nachádzam v určitých okolnostiach a svoju činnosť vykonávam v určitej situácii. To znamená, že môj život žijem v zornom poli určitej situácie.

Rôzne situácie nám núkajú rôzne možnosti konania a existencie, čo nás núti voliť medzi týmito možnosťami. Sloboda je tak pre nás možnosť, ale aj určitá prekážka, s ktorou sa musíme vyrovnávať. Vzhľadom na túto dimenziu radikálnej reality nášho bytia život je stálou križovatkou ciest a rozhodnutí, ustavičným vyjednávaním, konštantnou dilemou, životom mätúcim a udivujúcim. Jednotaj sa musíme

rozhodovať, či to budeme práve my, kto v nasledujúcej chvíli či niekedy neskôr bude konať tak alebo onak. Každý z nás v autentickom živote zvažuje okolnosti a rozhoduje o svojom konaní, teda o svojom bytí. Preto je život každého z nás neprenosný. Nikto nemôže zaujať moje miesto a prevziať moju úlohu, keď ide o rozhodovanie o tom, čo mám robiť. V tejto rovine života kľúčom je aj nevyhnutnosť prijat' s ním spojené utrpenie.

Moje rozhodovanie určuje alternatíva medzi progresom a regresom, medzi návratom k infrahumánnej existencii a úsilím o autentickú ľudskú ex-

istenciu. Regres či návrat do prekonaných štádií spôsobuje bolesť a utrpenie, niekedy aj smrť či šialenstvo. Ale aj každý krok vpred, „do neznáma“, znamená otras a prináša utrpenie. Moje životné usilovanie sa nachádza medzi týmito dvoma pólmi a stáva sa tak nevyhnutnou a konštantnou zodpovednosťou voči mne, voči problémom ľudskej existencie, a teda voči každému. Čiže možno povedať, že život je vždy osobný, situačný, neprenosný a zodpovedný.

Základné vzťahy ľudskej existencie.

(Pokračovanie na 4. strane)

Isto ste si všimli, že sa nevenujem politikom a politickým stranám, ba ani tzv. demokracii, ktorá je modlou politikov aj médií. Chodia sa k nej klaňať ako k Baalovi, ako sa počas socializmu chodili klaňať k zikkuratu s mŕtvou označovanou ako ostatky Lenina.

Čo dobré môže priniesť akákoľvek modla?

Modly sú ikony prevrátené naruby. Sú to zrkadlá prevrátených duší, ktoré nemôžu naplniť vnútorné prázdno, a tak sa im marí, že určitá ľudská osoba môže silou svo-

vojny s Kristom, s obrátenou perspektívou lásky, ktorá znamená smer od ega k Bohu, odo mňa k vám, od potreby mať k potrebe dávať, od potreby vládnúť k potrebe slúžiť.

Čo bola Francúzska revolúcia? Vojna proti Kristovi pod profánnym heslom Bratstvo, Rovnosť, Sloboda. Tieto tri slová vonkoncom neznačia to, čo v nich čítame. Presne ako ruské slová "písať" a "písať". Sú to slová - šifra, slová, ktorých zmyslom je spútať pasionárnu energiu nevedomej masy, masy priučenej k profánnemu, proti Bohu.

Obrátená perspektíva

TEODOR KRIŽKA

jej vôle za podpory väčšiny uskutočňovať zázraky, napr. takú spravodlivosť.

Skutočná ikona je maľovaná či "písaná", aby som uspokojil citlivcov, ktorí nechápu, že "písať" po rusky predsa len znamená maľovať. Aby toho nebolo málo, stačí preniesť prízvuk na prvú slabiku, a slovíčko "písať" sa premení na význam "cikať". Aby som teda "nepísal" s prízvukom na prvej slabike, zostanem pri slovenskom "maľovať". Nuž pravá ikona je namaľovaná s obrátenou perspektívou. Táto obrátená perspektíva nie je výsledkom negramotnosti. Naopak, je výsledkom metafyzickej gramotnosti, gramotnosti vyššieho stupňa, moderne povedané levelu.

Táto obrátená perspektíva je opačne ako perspektíva, ako sa nám javí, keď sa na okolitý svet pozerať očami. Naturálna perspektíva, čo ako vyzerá logicky, prináša veľké riziko: zobrazuje iba profánnu svet, zbavený toho podstatného - transcendentie.

Proces vytlačania transcendentie, sakrálneho a naopak, kult profánného, to je začiatok ústupu od božského. Načo chodiť okolo horúcej kaše, je to príčina prvotného pádu človeka, ktorý pokračoval cez Kainovu bratovraždu Ábela, Sodomu a Gomoru, postavenie si zlatého teľaťa v neprítomnosti Mojžiša, kým sa vrátil s Dekalógom vytesaným do kamenných dosiek.

Prenasledovaní a zavraždení boli všetci, ktorí žili v obrátenej perspektíve, od seba k Bohu.

Zápas profánného so sakrálnym trvá celé dejiny a stále narastá. Jeho vrcholom bolo ukrižovanie Božieho Syna. Odvtedy sa naplno prejavilo ono hviezdoslavovské, že od Kainovej bratovraždy Ábela "sa vo dva prúdy rôzni človečenstvo, pretekajúce zeme okršlek". Kult profánného vytlačá sacrum. Egoizmus, vypočítavosť, požívateľnosť, pragmatickosť atď. vedú vojnu proti obrátenej perspektíve, proti modlárstvu, proti mamone.

Čo ako sa zdá, že veci idú nesprávnym smerom, obrátená perspektíva víťazí. Čím väčší udávajú včerajší bratia kresťanov cisárovi, čím viac ich umiera za vieru, tým väčší obrátená perspektíva víťazí. Pohanská Rímska ríša stráca silu.

A o čom sú všetky vojny v nasledujúcich tisícosemsto rokoch až podnes? Tak či onak, sú to

Presne tak treba čítať aj slovo demokracia. Bratstvo, rovnosť, sloboda slúžia iba v okamihu aktivovania davu proti existujúcemu poriadku, aby sa po víťazstve vybrali ako šém z mozgu mnohohlavého Golema a stal sa z neho opäť iba neformálny prach.

Presne taká bola ničivá sila boľševickej masy. Chcela sa stať sakrálnou, ale nedokázala nič iné, ako odtrhnúť ľudskú dušu od obrátenej perspektívy, na mnohé desaťročia, a za akú cenu!

Medzitým sa svet stal globálnou dedinou. Jedna druhej sa dotkli tektonické kryhy civilizácií. V miestach dotyku to škripe.

Kam sa podeješ, Slovensko?!

To preto ma málo zaujíma, kto je momentálne v štátnej funkcii a čo práve hovorí. Ani jeden z nich nemá totiž odvahu vysloviť svoj názor, ponúknuť alternatívu, východisko, ak chcete - smer. Sú schopní len bezradne slúžiť, práve tak ako od roku 1948, a je jedno, či sa úsmievajú v predklone na tú či onú stranu. Je to stále rovnaká hanba!

Pretože nevidia obrátenú perspektívu, simulujú stratu sakrálneho vnútornými škandálmi, hľadaním nepriateľa. Ale nie nepriateľa vonku, lež doma. Tu sa cítia! Tu môžu napínať svaly! Tu sa môžu vyhrázať, pravda, ak im to médiá dovoľia...

Výsledok popierania obrátenej perspektívy! Výsledok odvracania človeka od Boha! A tu nemám na mysli iba tzv. ateizmus. Existuje na tisíc spôsobov, ako mýliť aj imitáciou viery. Jej preorientovaním k pozemským, profánnym starostiam, jej vyčerpaním v utilitárnom úsilí o utópiu, o raj na zemi.

Nasledujúce roky budú neľahké. Slovensko sa správa skôr ako objekt než ako subjekt dejín. Nemáme odvahu ani na to, čo naši susedia. Musíme čítať Viktora Orbána, aby sme urobili zadosť potrebe chlapského slova. Musíme sa ísť pozerať, čo sa odohráva v poľských uliciach, kde mládež demonštruje: "Chceme Boha!" Lebo naši predstavitelia iba trpne čakajú, čo zavelí z Berlína Angela Merkelová, ktorej sa podarilo do svojho kenguriého vaku strčiť Schulza, ako to vtipne zobrazil karikaturista.

A náš ľud? Náš ľud mešká. Intuitívne možno cíti, že sa čosi nekalé odohrá. Ale očakáva iba to, čo už pozná z minulosti, a preto bude znova zaskočený.

Divadlo v službách politiky

Po vstupe LS Naše Slovensku do parlamentu roku 2016 sa spustilo šialené ťaženie proti všetkému tradičnému a národnému. V čele tohto ťaženia stáli zapredaní politici, aktivisti zo všakovakých mimovládok a médiá vlastnené vplyvnými finančnými skupinami. Bokom však nezostali ani niektoré kultúrne inštitúcie, ktoré sa bez okolov zapojili do politického boja. Príkladom sú niektoré divadlá, ktoré napochytrali začali pripravovať politicky angažované divadelné predstavenia. Tie boli primárne smerované na mladých divákov, keďže volebné prieskumy ukázali, že práve veľká časť mladých odmieta dať hlas starým politickým tvárám z takzvaných štandardných strán. Jedným zo spôsobov ako indoktrinovať mladých ľudí sa tak stali rôzne „protiextremistické“ divadelné predstavenia. Tvorcovia týchto divadelných hier sa vôbec netaja tým, že chcú mladých ľudí prevychovať tak, aby zmýšľali a volili podľa nimi stanovených noriem. Posledné obdobie tak so sebou prinieslo rozmach akéhosi nového divadelného žánru zvaného „divadlo proti extrémizmu“.

Jednou z prvých lastovičiek tohto novodobého žánru sa stala divadelná inscenácia Natálka, ktorá vznikla na politickú objednávku bývalého bratislavského župana Pavla

Freša. Táto inscenácia vyvolala nevôľu najmä v kresťanských kruhoch, pretože časť divadelnej kulisy tvorila socha panny Márie v pozadí s nemeckým hákovým krížom. V tejto súvislosti sa polícia zaoberala aj podozrením z hanobenia kresťanského náboženstva. V rámci boja proti extrémizmu pripravila činohra SND aj hru Rodáci, ktorá Slovákov vykresľuje len v tom najhoršom svetle. Primitívnym spôsobom sú očierňovaní aj národnári, keď priamo v divadelnom bulletine je jedna z postáv charakterizovaná ako „neonacista a aktívny člen LS Naše Slovensko“. Už len takáto charakteristika danej divadelnej postavy je hrubým osočovaním našej politickej strany, nehovoriac o tom, že „člen LS Naše Slovensko“ je najzápornejšia postava celého deja. Politicky angažované divadlo však necielili len na žiakov a študentov, ale snaží sa ideologicky „správne“ formovať aj budúcich učiteľov. Pre študentov pedagogických vysokých škôl sú zasa určené divadelné predstavenia a prednášky, kde im naslovovzatí odborníci z tretieho sektora vysvetľujú, čo je to ten extrémizmus, a ktoré politické názory sú tie správne.

Takéto propagandistické divadelné predstavenia sú naozaj prejavom politicky angažovanej divadelnej tvorby. Paradoxne, pred-

stavitelia takejto tvorby len nedávno vykrikovali, že politika do divadla nepatrí. Bolo to v období, keď banskobystrický župan Marian Kotleba odmietol dať peniaze daňových poplatníkov na politicky ladené divadelné predstavenia spoluorganizované mimovládnu organizáciu Amnesty International. Dost' napovie aj skutočnosť, že záštitu nad financovaním týchto predstavení a prednášok napokon prevzala Nadácia otvorenej spoločnosti, zriadená Georgom Sorosom. Mimovládne organizácie a rôzni angažovaní umelci kričali aj vtedy, keď Kotleba odmietol podpísať finančnú dotáciu na vulgárne predstavenie, v ktorom sa na pódiu natriasali holí chlapi. Vraj Kotleba vnáša politiku do divadelnej sféry. Pritom divadelné predstavenie ani nezakázal, len ho finančne odmietol podporiť.

Preto sú namieste otázky: Kto vnáša politiku do divadiel? Kto obchádza s politicky ladenými divadelnými predstaveniami školy a pokúša sa jednostranne formovať mládež? Kto vytvára divadelné predstavenia na politickú objednávku a snaží sa určovať našim deťom, ako majú myslieť a koho (ne)majú voliť?

STANISLAV DROBNÝ
poslanec NR SR
za LS Naše Slovensko

Prosba k priaznivcom Kultúry

Nedovoľte ponižovať svoj národ,
nedovoľte ponižovať seba!
Prosíme, nepoľavujte v ušľachtilom úsilí,
prispejte na číslo účtu Kultúry
v Slovenskej sporiteľni

IBAN

SK69090000000000170427664

Prednášku *Ako bude vyzerat' Cirkev v roku 2000* (*Wie wird die Kirche im Jahre 2000 aussehen*) predniesol Jozef Ratzinger 25. decembra 1969 v Hessenskom rozhlase. Vtedy bola aj publikovaná v časopise *St. Hedwigsblatt*. Vyšla aj niekoľkokrát v rozličných nemeckých publikáciách. V roku 2014 ju publikoval aj slovenský online časopis *VOX*. Pri príležitosti 5. výročia zvláštneho skončenia pontifikátu Benedikta XVI. (11. februára 2013) je prinášame aj našim čitateľom. (red.)

Teológ nie je veštec ani futuroológ, ktorý stanovuje predpoklady budúcnosti zo zisťiteľných činiteľov prítomnosti. Jeho poslanie sa ďalekosiahlo vymyká obyčajnému sčítaniu činiteľov.

Môže sa však venovať futuroológii, no takej, ktorá nie je veštením, ale určuje, čo je zisťiteľné a ponecháva otvorené, čo sa zistiť nedá. Pretože viera a Cirkev siahajú do hĺbín človeka, z nich vystupuje vždy znovu niečo tvorivo nové, nečakané a neplánované, zostáva ich budúcnosť zahalená aj vo veku futurologie. Kto by mohol pri smrti Pia XII. predpovedať Druhý vatikánsky koncil alebo pokoncilový vývoj? Alebo kto by sa bol odvážil predpovedať Prvý vatikánsky koncil, keď v roku 1799 Pius VI., vlečený jednotkami mladej francúzskej republiky, umieral vo Valencii ako zajatec?

A predsa tri roky predtým jeden z direktorov onej republiky napísal: „Táto stará modla bude zničená. Tak to chce sloboda a filozofia... Treba si priať, aby Pius VI. ešte dva roky žil, aby filozofia mala čas dokončiť svoje dielo a tohto lámu Európy zanechať bez nástupcu.“ Zdalo sa, že to dospelo už tak ďaleko, hovorilo sa o pápežstve, ktoré zaniká a vlastne už definitívne odumrelo.

POROVNANIE S TÝM, ČO BOLO

Buďme teda v prognózach veľmi opatrní. Stále ešte platí Augustínova myšlienka, že človek je priepasť a čo z nej vystupuje, nemôže dopredu nikto bezpečne vedieť. A kto verí tomu, že Cirkev je určovaná nielen ľudskou hĺbiou, ale siahá do väčšej, nekonečnej Božej hĺbiny, ten má zvlášť dobrý dôvod držať sa spiatky v predpovediach, ktorých naivná vševedúcnosť môže byť prejavom úplnej neznalosti dejín.

Má však vôbec naša téma nejaký zmysel?

Môže mať zmysel, ak si budeme vedomí jeho medzi. Práve v časoch silných dejinných otrasov, keď sa zdá, že všetko, čo doteraz existovalo, sa rozpadá, a všetko vyzerá úplne novo, potrebuje sa človek nad dejinami zamyslieť. A to uvedie na pravú mieru prítomnosť zveličenú až nereálne, znovu uvedie človeka do usporiadaného diania, ktoré sa síce neopakuje, no nestráca svoju jednotu, ani kontinuitu.

Teraz by ste mohli povedať: Počuli sme dobre, zamyslieť sa nad dejinami? To predsa znamená hľadieť do minulosti a odtiaľ máme čakať predpoveď budúcnosti?

Počuli ste dobre, ale myslím si, že dobre chápané zamyslenie nad minulosťou obsahuje oboje, teda ohľadnutie sa späť za tým, čo bolo, a z toho vyplývajúce zamyslenie sa nad možnosťami a úlohami na to, čo príde. Tieto možnosti a úlohy sa môžu stať tým zreteľnejšie, čím väčší kus cesty si pozrieme a nezostaneme naivne uväznení v len prítomnosti. Pohľad naspäť nám síce nedá nijakú predpoveď budú-

JOZEF RATZINGER

Ako bude vyzerat' Cirkev v tret'om tisícročí

nosti, ale ohraničí zdanie toho, čo je úplne jednorozové. Zároveň ukáže, že to síce nie je to isté, ale umožní porovnanie s tým, čo už tu bolo. V tom, čom sa odlišuje minulosť od prítomnosti, tkvie neistota našich výrokov i novosť našich úloh.

NEVYHNUTNOSŤ POHLADU DO DEJÍN

Dnešnú situáciu našej Cirkvi možno najlepšie porovnať s obdobím takzvaného modernizmu na prelome 19. a 20. storočia, s koncom obdobia rokoka a definitívnym vpádom novoveku v podobe osvietenstva a Francúzskej revolúcie. Kríza modernizmu nebola úplne prekonaná, skôr len prerušená smernicami Pia X. a zmenenou duchovnou situáciou po Prvej svetovej vojne. Súčasná kríza je len opätovným oživením toho, čo sa vtedy začalo. Na porovnanie sa nám ponúkajú dejiny Cirkvi i teológie osvietenstva. Kto sa pozrie bližšie, užasne nad mierou podobností medzi vtedajším a súčasným dianím.

Osvietenstvo ako dejinná epocha dnes síce nemá dobrú povest'. Dokonca aj ten, kto sa odhodlá vydať po stopách vtedajších čias, nechce sa považovať za osvietenca, ale dištancuje sa od prívelmi zjednodušeného realizmu oných čias, pravda, pokiaľ si dá prácu a námahu zozbierať minulé udalosti.

Teraz teda ponúkam prvú analógiu. Tá spočíva v rozhodnom odvrátení sa od dejín, ktoré sa považujú už len za akúsi skládku starého haraburdia, ktoré už nemôže byť v úplne novom dnešku nijak užitočné. Je to víťazná sebaistota, že v súčasnosti sa už nič nemôže odvíjať podľa starých tradícií, ale vo všetkom sa bude jednať racionálne.

V porovnaní s dneškom udivuje predovšetkým veľmi zaujímavá zhoda pri používaní pojmu racionalita. Aj na-

príek tejto, podľa môjho názoru negatívnej skutočnosti, by sme sa však predsa len mohli a mali pozrieť na jedinečnú zmes jednostrannosti, ale aj dobrých námetov, spájajúcich včerajších a súčasných osvietenecov. Dnešná situácia sa totiž nejví zase až tak úplne nová, aby nezniešla nijaké porovnanie s dejinami.

VŠETKO TU UŽ BOLO

Osvietenstvo má svoje vlastné liturgické hnutie, ktoré sa usilovalo zjednodušiť liturgiu až na jej prvotnú štruktúru. Mali byť odstránené výstrelky úcty ostatkov svätých, a najmä mal byť do liturgie zavedený materinský jazyk, zvlášť ľudový spev a účasť celého spoločenstva.

Osvietenstvo malo svoje hnutie medzi biskupmi, ktorí chceli vyzdvihnúť význam biskupského úradu proti jednostrannému rímskemu centralizmu. Malo svoju demokratickú zložku, aspoň v tom, ako sa kostnícky generálny vikár Wessenberg usiloval o demokratickú, diecéznu i provinčnú synodu. Kto číta jeho texty, nadobudne presvedčenie, že sa stretol s progresistom z roku 1969. Žiada zrušenie celibátu, pri udeľovaní sviatosti sa majú používať len nemecké formulácie, zmiešané manželstvá sa majú pozhovávať nezávisle na budúcej výchove detí.

Wessenberg sa však tiež zasadzoval o pravidelné kázne, o pozdvihnutie vyučovania náboženstva, podporoval biblické hnutia a ďalšie podobné veci, čo ukazuje na to, že jemu a jeho spolupracovníkom a priateľom nešlo len o úzkoprý racionalizmus.

Napriek tomu však dojem z jeho osobnosti zostáva rozpoltený, pretože používa ako vrcholný prostriedok rozum, ktorý všetko organizuje. Je ako záhradníkové nožnice, ktoré sú síce

k dobré na mnohé veci, ale ako jediný nástroj nestačia.

Podobne rozpolteným dojomom pôsobí synoda v Pistoji v severnom Taliansku, kde sa v roku 1786 zišlo 234 biskupov na takzvanom osvietenom koncile.

Synoda sa pokúšala uviesť do cirkevného života reformné myšlienky onej doby, ale stroskotala v zmätenej zmesi seriózných reforiem a naivného racionalizmu. Človeku sa opäť zdá, že číta nejakú pokoncilovú publikáciu, najmä keď narazí na tvrdenie, že duchovenstvo nie je priamo ustanovené Kristom, ale povstalo z Iona Cirkvi, ktorá je ako celok bez rozdielov nositeľka kňazstva. Alebo keď človek počuje, že slávenie omše bez prijímania veriacich nemá zmysel, alebo že pápežský primát sa označuje za záležitosť čisto funkčnú, a naproti tomu sa dôrazne vyzdvihuje pôvod biskupského úradu z Božieho práva.

Väčšia časť výrokov snemu v Pistoji bola, prirodzene, Piom VI. odsúdená už v roku 1794. Jednostrannosť tejto synody však diskreditovala aj jej dobré podnety.

PROGRESIZMUS

Otázku, čo je a čo nie je do budúcnosti prínosné, môže podľa môjho názoru najväčšmi objasniť pohľad na osobnosti oných čias a na súvislosti, ktoré z nich vyplývajú. Môžeme nájsť niekoľko charakteristických črt, v ktorých sa prejavuje rozsah vtedajších možností a zároveň aj udivujúca analógia so súčasnosťou.

Napríklad je tu extrémny progresizmus, ktorého predstavuje dosť smutná postava parížskeho arcibiskupa Gobela, ktorý išiel bistro s prúdom pokroku svojej doby. Najskôr to bola národná konštitučná cirkev, potom, keď už ani to nestačilo, slávnostne odložil kňazský úrad s vysvetlením, že po šťastnom výsledku revolúcie už nie je potrebné ni-

jaké národné náboženstvo, okrem kultu slobody a rovnosti, a tak sa podieľal na obrade uctenia bohyne rozumu v Katedrále Notre Dame.

Nakoniec sa však pokrok prevalil aj cez neho. Za Robespiera sa zrazu ateizmus stal zločinom, a tak niekdajšieho arcibiskupa priviedli ako ateistu pod gilotínu a popravili ho.

V Nemecku sa veci vyvíjali pokojnejšie. Tu by bolo možné spomenúť ako klasického progresistu Mathiasa Fingelosa, riaditeľa mníchovského Georgiana. V svojom diele *Na čo sú duchovní vysvetľujú*, že kňaz je predovšetkým ľudový učiteľ, ktorý má poučovať ľud o poľnohospodárstve a chove dobytky, o ovocinárstve a bleskozvodoch, ale aj o hudbe a umení. Dnes by sa povedalo, že kňaz má byť predovšetkým sociálny pracovník a mal by slúžiť výstavbe vedecky riadenej spoločnosti, zbavenej všetkého iracionálneho. (Podľa značne rozšíreného názoru, vedeckosť dnes vylučuje náboženstvo, pretože náboženstvo rovná sa iracionálno.)

Medzi viacmenej umiernených progresistov sa dá zaradiť postava už spomínaného generálneho vikára Wessenberga, ktorý nielen zjednodušujúcim spôsobom menil vieru na sociálnu činnosť, ale zároveň preukázal dosť malý zmysel pre organizáciu a chápanie života. Zanechal po sebe len rozumkárské konštrukcie.

BISKUP SAILER

Úplne inú úroveň nachádzame v osobnosti niekdajšieho regensburgského biskupa Jana Michaela Sailera. Je ťažké zaradiť ho. Bežné kategórie pokrokového a konzervativizmu zlyhávajú, ako to napokon vysvitá z celého jeho života.

V roku 1794 mu v Dillingene odňali profesúru, pretože ho obvinili z osvietenstva. Roku 1819 stroskotalo jeho menovanie za biskupa v Augsburgu, medzi iným aj kvôli odporu neskôr svätorečeného Klementa Mariu Hofbauera, ktorý v Sailerovi ešte stále videl osvietenca.

Na druhej strane bol však už v roku 1806 odstránený Zimmer, ktorému sa na univerzite v Landshute vytýkalo reakcionárstvo, na ktorej boli Sailer a jeho okruh prívržencov označení za nepriateľov osvietenstva. Ten istý človek, v ktorom Hofbauer vždy videl osvietenca, bol skutočnými predstaviteľmi osvietenstva odhalený ako veľmi nebezpečný protivník. Mali pravdu. Od toho muža a z veľkého okruhu jeho priateľov a žiakov vzišlo hnutie, ktoré v sebe malo oveľa väčšiu budúcnosť, než nadutosť čírych osvietenecov, víťazne vynášajúcich svoje tromfy.

Sailer bol muž, ktorý sa otvoril všetkým otázkam svojej doby. Zaprášená scholastika jezuitov z Dillingenu, do ktorých spletitých systémov už dávno neprenikala skutočná realita, musela sa mu zdať nedostatočná. Kant, Jacobi, Schelling, Pestalozzi – to sú účastníci jeho dialógov. Viera pre neho nebola viazaná na systém poučiek, nepovažoval ju za útek do iracionálneho, ale za otvorené stretnutie so súčasnosťou.

Sailer poznal veľkú tradíciu stredovekej teológie a mystiky do takej hĺbky, ktorá bola v jeho časoch neobvyklá, pretože neredukoval človeka len na prítomný okamih, ale vedel, že človek sám seba pochopí vtedy, až sa úctivo a pozorne otvorí celému bohatstvu svojich dejín.

Tento muž však nielen premýšľal,

on predovšetkým žil. Keď sa usiloval o teológiu srdca, nečinil tak z lacnej sentimentalitu, ale preto, lebo poznal celého človeka, v ktorom sa prelína duch a telo. Skryté základy mysli a prenikavé vlastnosti rozumu nachádzajú plnosť v jednote svojho bytia.

KLEMENT M. HOFBAUER

„Len srdcom sa dá dobre vidieť,“ povedal kedysi Antoine de Saint Exupéry. Ak porovnáme neživotné pokrokárstvo Mathiasa Fingerlosa s bohatstvom a hĺbkou Sailera, dá sa priam nahmatáť, ako je Sailer pravdivý.

Len srdcom sa dá dobre vidieť. Sailer bol vizionár, pretože mal srdce. Od neho mohlo vziť niečo nové, plodné pre budúcnosť, pretože žil z večného Boha a svoj život, sám seba, postavil do služieb Boha.

A až teraz sme sa dostali k tomu, o čo nám ide. Budúcnosť tvorí len ten, kto nasadzuje seba samého. Kto chce iba poučovať a rád by prerábala len tých druhých, zostáva neplodný.

Tak sme dospeli k mužovi, ktorý bol protihráčom ako Sailerovým, tak aj Wessenbergovým, ku Klementovi Mariovi Hofbauerovi, k českému pekárskemu učňovi, ktorý sa stal svätcom.

Isteže, tento človek bol v niektorých veciach úzkoprýs, tak trochu reakcionár. Ale bol to človek milujúci, ktorý sa s nezhasnajúcim zápalom dal do služieb ľudí. K jeho okruhu patria na jednej strane muži ako Schlegel, Brentano, Einchendorff, na druhej strane však stál v službách tých najchudobnejších a najopustenejších. Nechcel nič pre seba, no vzal na seba akúkoľvek nepríjemnosť, ak tak mohol pomôcť ľuďom. A preto mohli ľudia jeho prostredníctvom znovu objavovať Boha, ale rovnako aj on skrz Boha objavil ľudí. Pritom vedel, že potrebujú niečo viac než poučenie o tom, ako pestovať ovocie a chovať dobytok.

Viera tohto chudobného pekárskeho učňa vykazovala viac humanizmu a rozumnosti ako akademická racionalita čírych osvietenov. To bolo to, čo prežilo, čo sa zrodilo pre budúcnosť z otrasov na konci 18. storočia. Bolo to niečo úplne iné, než mohli tušiť Gobel alebo Fingerlos.

Bola to Cirkev, ktorá sa zmenšila, prišla o svoj spoločenský lesk, ale silou svojho vnútorného života sa stala plodnou, čo sa ukázalo jednak na veľkých laických hnutiach, ako aj na mnohých nových rádoch, ktoré začali vznikáť v polovici 19. storočia. Cirkev vynaložila svoje sily na vzdelávanie a sociálnu činnosť, čo je už v našich najnovších dejinách neodmysliteľné.

DNES A ZAJTRA

Tým sme dospeli až do súčasnosti a k pohľadu do budúcnosti.

Budúcnosť Cirkvi môže i dnes vzišť, a aj vziť, len zo sily tých, ktorí majú hlboké korene a žijú z rýdzej plnosti viery. Nevzide však z tých, ktorí sa iba prispôbujú danému okamihu. Nevzide z tých, ktorí predávajú len recepty. Nepride od tých, ktorí druhých len kritizujú, ale seba považujú za neomylné meradlo. Nepride taktiež od tých, ktorí volia len pohodlnejšiu cestu. Samých sebe preceňujú tí, ktorí si nepripúšťajú horlivosť viery a vyhlasujú za faloš, prepíatosť, tyranie a zákoníctvo všetko, čo sa od človeku žiada, je nepríjemné a obťažné. Vyjadrené pozitívne: budúcnosť Cirkvi ako vždy aj teraz vytvárajú svätci. Teda ľudia, ktorí chápu viac než len frázy, čo sú práve moderné. Ľudia, ktorí môžu vidieť viac ako ostatní, pretože ich život má širší obzor. Vymanenie sa od seba samého dáva človeku slobodu. Tá sa dá dosiahnuť trpezlivosťou každodenných malých odriekaní, v onom každodennom napätí, ktoré človeku dáva poznať, ako mnohonásobne je spútaný svojim vlastným ja. V tomto každodennom napätí a len v ňom sa človek kúsok po kúsku otvára. Vidí len toľko, koľko prežil a pretrpel.

Dnes môžeme pred hĺbkami vlastnej existencie utiecť do omamného luxusu. No naše najhlbšie vnútro tak zostane zavreté. Ak je to tak, že najlepšie sa dá vidieť srdcom, ako sme len my všetci slepí!

CIRKEV ZAJTRAJŠKA

Čo to však znamená vo vzťahu k našej základnej otázke?

Že predpovede o Cirkvi bez Boha a bez viery sú prázdne táraniny. Nepotrebuje Cirkev, ktorá pestuje kult aktivity. Taká Cirkev je úplne zbytočná a zaniká sama od seba. Zostane len Cirkev Ježiša Krista. Cirkev, ktorá verí v Boha, ktorý sa stal človekom a sľubuje nám život po smrti.

Kňaz, ktorý je len sociálny aktivista, sa môže nahradiť psychoterapeutom a ďalšími špecialistami. No kňaz, ktorý nie je špecialista, ktorý sa sám nestavia mimo hry, keď poskytuje rady z titulu svojho úradu, ale dáva sa v mene Boha do služieb ľuďom, pre ktorých je tu aj s ich zármútkami a ich radosťami, a ich nádejami a ich úzkosťami, taký kňaz bude potrebný aj naďalej.

Z dnešnej krízy aj tentoraz povstane Cirkev zajtrajška, ktorá stratí mnoho a mnohých. Zmenší sa a bude musieť stále začínať od základov. Nebude môcť obývať budovy, čo vznikli v časoch veľkého rozmachu. S úbytkom svojich členov stratí aj mnohé spoločenské privilégia.

Bude sa omnoho silnejšie ako doposiaľ javiť ako dobrovoľné spoločenstvo, do ktorého sa vstupuje len na základe vlastného odhodlania. Ako malé spoločenstvo bude omnoho viac tvorené iniciatívami jednotlivých členov.

Určite bude mať aj nové formy duchovného úradu a bude svätiteľ osvedčených kresťanov z praktických povolání. V mnohých menších obciach, prípadne v obmedzených sociálnych skupinách sa bude bežná duchovná správa konať týmto spôsobom. Popri tom však bude nevyhnutný kňaz, ktorý sa rovnako ako doteraz bude venovať iba tomuto úradu.

Avšak pri všetkých týchto zmenách, ktoré sa dajú domýšľať, bude Cirkev znovu a so všetkou rozvahou a nachádzať svoju podstatu v tom, čo bolo vždy jej jadrom: viera v Trojjediného Boha, v Ježiša Krista, Božieho Syna, ktorý sa stal človekom, v pomoc Ducha Svätého, ktorá potrvá až do konce. Vo viere a v modlitbe bude nachádzať a vidieť svoje ťažisko. Sviatosť bude opäť prežívať ako bohoslužbu, a nie ako problém liturgického prevedenia.

Bude to Cirkev preniknutá vnútorným životom, ktorá nevytláka svoj politický kapitál striedavým flirtovaním s ľavicou alebo praviciou. Bude to mať ťažšie, pretože kryštalizácia a prečistenie ju budú stáť mnoho síl. Schudobnie a stane sa Cirkvou chudobných. Bude sa rozvíjať len ťažko, pretože sa bude musieť zbavovať sektárskej úzkoprýsosti, ako aj veľavravnej svojvôle.

INÁ,

ALE KVI TNÚCA

Dá sa predpovedať, že toto všetko si vyžiada čas. Proces bude dlhý a namáhavý, tak ako bola veľmi dlhá cesta od falošného progresizmu v predvečer Francúzskej revolúcie, keď aj biskupi považovali za moderné vysmievať sa článkom viery a naznačovať, že ani existencia Boha sa nedá považovať za istú, až k obnove v 19. storočí.

Ale po skúškach týchto kríz bude z preduchovnej a oslobodenej Cirkvi vyvierat' mohutná sila, pretože ľudia budú v úplne a dokonale naplánovanom svete nevýslovne osamotení, a len čo celkom stratia Boha, zistia, že sú otrasne chudobní. A vtedy objavia malé spoločenstvo veriacich ako úplnú novinku. Ako nádej, ktorá k nim prichádza, ako odpoveď, čo v skrytosti vždy hľadali.

Pokladám za isté, že pre Cirkev nastávajú ťažké časy, hoci jej vlastná kríza sa ešte len začína. Je nutné počítať so značnými otrasmi. Ale som si tiež istý aj tým, čo bude na konci: nie Cirkev politického kultu, ktorá už stroskotala spolu s Gobelom, ale Cirkev viery. Snáď už nebude schopná byť silou, čo ovláda spoločenské prúdy, ako to bolo kedysi, ale bude znovu prevítat' a pre ľudí sa stane viditeľným domovom, ktorý im dáva život a nádej presahujúcu smrť.

JOZEF RATZINGER

Kultúra, davvy, televízia

(Pokračovanie z 1. strany)

Ak máme dospieť k celostnejšiemu uchopeniu mnohorozmernosti nášho života, pokúsme sa načrtnúť určité podstatné činnosti, ktorých interakcie tvoria spoločný základ jeho rozličných modov. Podľa Ericha Fromma naše životné metamorfózy, celé naše rozhodovanie a meditovanie je v podstate hľadaním odpovede na problém existencie, na otázku jej zmyslu. Ak chceme pociťovať náš život ako úplný, naša existencia musí disponovať kvalitami, ktoré nám pomáhajú prekonávať osamelosť a bezmocnosť, situáciu výtvoru vrhnutého do sveta, teda kvalitami, vďaka ktorým vieme, kto sme a kde sme.

Každý musí žiť svoj vlastný život. Nikto nemôže rozhodovať za mňa, cítiť za mňa. Všetko to musím robiť ja sám. Ľudský život je esenciálne samota, čo však neznamená, že okrem neho už nič neexistuje. Práve naopak. Ľudský život nie je nič iné ako univerzum obsahujúce nekonečno vecí a udalostí. No človek je medzi nimi, v radikálnosti svojej reality, sám, sám spolu s nimi, s druhými, s inými a s Iným. A pretože medzi týmito vecami sveta sú aj ľudské bytosti, je sám aj s inými ľuďmi. Samota je prítomná, keď som opustený a chýbajú mi iní ľudia, keď som bez iných ľudí. S pochopením nášho života dospievame aj k pravde života v samote. Z tohto základu samoty vyrastáme s nemenej radikálnou potrebou vzťahu, s túžbou po bližných a po priateľstve, po láske, ktorá je hlbokým vzťahom k inému človeku, vzťahom, v ktorom sa náš život stáva sútokom dvoch milujúcich sa riek.

To nás privádza k transcencii a identite. Transcendencia ako konštitutívna existenciálna potreba je potrebou presiahnuť situáciu človeka ako číreho výtvoru. Ako výtvor je človek vrhnutý do sveta bez vlastného súhlasu, vedomia a vôle, čím sa jeho stav nelíši od stavu kameňa, krieka či zvierat'a. Avšak svojou predstavivosťou, rozumom a vôľou túto pasivitu prekonáva a stáva sa tvorcom: tvorí predstavy, veci, myšlienky, umenie, štát, náboženstvo aj lásku. Transcendencia ako vzťah k svetu je bázu všetkých vzťahov človeka k bytiu. Nie je to niektorý z jeho aktov, ale fundamentálna kvalita ľudskej existencie, ktorá zakladá možnosť týchto aktov. Rodí sa v okamihu, keď si človek uvedomuje seba ako seba si vedomú osobu v prítomnosti iných takýchto osôb.

Človek musí o svojom živote neustále rozhodovať, musí voliť medzi rôznymi možnosťami, vecami, hodnotami a vzťahmi. Preto sa potrebuje stať subjektom svojich činov a rozhodnutí, musí si uvedomovať svoju osobitosť i osobitosť iných. Potreba identity podobne ako potreba vzťahu a transcencie je základnou existenciálnou potrebou a jej neuspokojenie spôsobuje patologické stavy.

Kríza identity na počiatku modernej doby priniesla naliehavú otázku „Kto som?“, v súvislosti s ktorou René Descartes v Meditáciách o prvej filozofii, po všetkých pochybnostiach o pravdivosti svojho myslenia a obsahu svojho vedomia, zisťuje: „Myslenie je

to jediné, čo mi nemožno uprieť. Ja som, ja existujem; to je isté. Ale ako dlho? Zrejme tak dlho, ako myslím; pretože by sa mohlo náhodou stať, že by som načisto prestal byť, keby som celkom prestal myslieť. ...Som teda presne iba mysliača vec, t. j. myseľ, čiže duch, intelekt, rozum...“ (R. Descartes, Meditácie o prvej filozofii). Descartova odpoveď maximálne akcentovala skúsenosť človeka ako ja, redukovala ho na ducha, intelekt, na subjekt myslenia. Zbavila ho srdca, duševných hĺbok, čím predznamenovala dominanciu racionalizmu a zároveň funkcionalizmu a utilitarizmu, charakteristickú pre takmer celý novovek a súčasnosť. Ostatným duševným dimenziám ako emocionalita a intuícia, v ktorých človek takisto prežíva svoju existenciu, ostalo len inferiorne postavenie.

Identifikácia nie je len vecou ducha a myslenia. Potreba identity pramení v celostnom jadre osobnosti a je zdrojom rozmanitých a veľmi intenzívnych snáh. V dejinách (aj v živote okolo nás) možno nájsť veľa príkladov, keď sa ľudia vzdávali svojich názorov, keď riskovali svoje životy a zriekali sa lásky a priateľstva, aby zachovali jednotu so skupinou a tak dospeli k identite – hoci iluzórnej.

Identita nie je čistá vnútorná kvalita jednotlivca, realizácia akéhosi skrytého ja. Identita spočíva skôr v interiorizácii skúsenosti a pochopených vecí, predpokladajúcej otvorenosť človeka voči

okolitému svetu. Na to, aby sme mohli vôbec byť, potrebujeme naliehavo vedieť, kto sme, a práve tak, kde sme. Potreba orientácie sa vždy spája so všetkými našimi činnosťami. V životných situáciách sme konfrontovaní s javmi a udalosťami, ktoré majú pre nás nejaký význam a dajú sa zaradiť do kontextu, ktorý nám umožňuje ineligibilne ich uchopiť. Ak svet a udalosti v ňom majú zrozumiteľnú štruktúru, dokážeme si vytvoriť ich obraz, ktorý nám slúži nielen ako praktická pomôcka v každodennom živote, ale poskytuje nám aj určitú duševnú istotu. Na to poukazuje, hoci v súvislosti s fyzickou orientáciou, aj Kevin Lynch v knihe Obraz mesta.

„Dobrý obraz prostredia dáva človeku dôležitý pocit emocionálnej istoty. Človek si môže medzi sebou a vonkajším svetom vytvoriť harmonický vzťah, čo je opak strachu, ktorý prichádza s dezorientáciou.“ (K. Lynch, Obraz mesta)

Na potrebu orientácie zvykneme odpovedať dvoma spôsobmi. Prvý: keďže je lepšie mať nejaký orientačný rámec, ako nemať nijaký, vytvárame si ako orientačné systémy aj nepravdivé obrazy o svojej situácii. Druhým spôsobom je uspokojenie tejto potreby v súlade s našimi možnosťami uchopiť svet objektívne a pravdivo. Človek si vytvára formálne i obsahovo rozmanité orientačné sústavy, napríklad systémy mýtov, filozofické koncepcie a ná-

boženstvá, ktoré uspokojujú jeho potrebu orientačného myšlienkového rámca a pomáhajú mu tak urobiť si jasný obraz o svojej situácii vo svete.

V uspokojovaní potrieb identifikácie a orientácie sa konštituuje všeobecná štruktúra nášho prebývania vo svete. Predpokladom oboch týchto vzťahov je transcendencia, ktorá – ako vzťah k svetu – je bázou všetkých vzťahov človeka k bytiu. Nie je to jeden z vedomých aktov človeka, ale základná kvalita ľudskej existencie, ktorá tieto akty umožňuje.

Možno však hovoriť ešte o druhej „rovine“ transcencie, a to v prípade harmonicky saturovaných potrieb identifikácie a orientácie. Tu je transcendencia opäť vertikálnou dimenziou, silou, ktorá otvára fyzickú situáciu pre vzájomnú komunikatívnu interakciu. Teda duchovná alebo kultúrna transcendencia, ktorou vyrastáme nad čiru fyzickú závislosť alebo prirodzenú osobnú závislosť. Sprevádza ju údiv, zážitok krásy, radosti a účastnej prítomnosti vo svete a účasti na Inom, na Bytí. V tejto „sile“ sa identifikácia a orientácia stretávajú a nadobúdajú svoj životný zmysel, získavajú nový význam pre toho, kto býva. V transcencii ľudská existencia uchopuje a transformuje faktickú situáciu a ustanovuje tak význam pravdivého prebývania človeka na svete.

Niektoré črty duchovnej situácie našej doby. Potreby vzťahu, transcencie, identity a orientácie nie sú samostatné prvky našej existencie. Sú navzájom neodlúčiteľné a všetky treba uspokojovať, v ideálnom prípade harmonicky. V realite je však u jednotlivcov i spoločností niektorá z týchto potrieb inferiorna, kým iná zasa dokonalejšie naplnená. Ak je niektorá zo základných existenciálnych potrieb sústavnejšie neuspokojovaná, môžu nastať patologické zmeny. Existenciálne potreby sa uspokojujú produktívne alebo neproduktívne. Spôsob ich naplnenia je zároveň kritériom mentálneho a sociálneho zdravia.

Človek si teda pôvodne vytvára celé systémy kultúry nielen pre potešenie a zábavu, ale najmä preto, aby ľudsky zmysluplne uspokojil svoje základné existenciálne potreby, aby našiel (tvoril) sám seba a aby našiel (tvoril) cestu k blížnym uprostred rozmanitosti vecí, javov a udalostí sveta, v ktorom žije.

Pri náčrte našej duchovnej situácie by sme mali vychádzať zo spôsobu, akým dnes vnímame, nazeráme a uchopujeme skutočnosť. Korene tohto spôsobu prerastajú s počiatkami západnej kultúrnej tradície. V jej komplexnosti a historickom kontinuu sa ako dominujúca uplatňuje racionalita (v dôsledku ktorej sa súcno stáva kvantifikovateľným a technicky ovládateľným), s ňou súvisiaca subjektivita ľudskej existencie (chápanie človeka ako individuality) a fakticita toho sveta, v ktorom sa človek realizuje a ktorým sa uisťuje o svojom živote.

Úplný vonkajší účinok týchto troch princípov sa prejavil v 19. storočí. Práve od tohto storočia sa človek čoraz viac ocitá v zovretí strachu a cíti sa ohrozený. Najvýznamnejší myslitelia 19. storočia, najmä Sören Kierkegaard, Karl Marx a Friedrich Nietzsche, zvesťujú ničotu a nihilizmus, ktorý „stojí pred dverami“, aj keď často utajene a s maskou na tvári, už od pôvodného novovekého „vrhnutia“ človeka do subjektivity, do ego cogitau René Descarta. Po dvoch svetových vojnách sa dvere týmto „hostom“ otvorili dokorán a v živote jednotlivcov i spoločností nastal kritický zvrät, ktorý vyústil

do „udomácnenia“ týchto „hostí“ v našom svete. Dnes je už veľmi ťažké rozlíšiť v tomto svete ničoty a nihilizmu, kto a čo nie je ničotou a nihilizmom.

Počiatky tejto krízy siahajú do veľkého 17. storočia, storočia Descarta a Pascala. Descartovo odhalenie mysliaceho ja znamenalo, že zo stredoveku sa vynára novodobá epocha. Ďalší podstatný aspekt duchovnej situácie moderného človeka opísal Blaise Pascal, keď reflektoval desivú osamelosť človeka vo večnom mlčaní nekoenečných priestorov kopernikovského vesmíru. Človek je vydaný napospas svetu, ktorý sa oňho nestará, ktorému je ľahostajný. V tomto univerze zbaivenom antickej a stredovekej hierarchie bytia, teda solídnej základne životných hodnôt, zostal človek vo svete bez akejkoľvek opory, tvárou v tvár neistote, pohlcovaný strachom zo straty istoty. Pretože Pascalovo a Descartovo univerzum ešte stvoril Boh, môže sa osamelý človek obrátiť so svojou osamelosťou k Bohu ponorenému v mlčaní sfér. Počnúc Descartom a Pascalom však filozofia čoraz viac veria, že osudom človeka je intelektuálna činnosť. Človek je na svete, aby myslel, a tak sa obracia do svojho vnútra zredukovaného na intelekt. Doktrína, ktorá z tohto presvedčenia vyrástla, izolovala myslenie od jeho prostredia a poslania v komplexe ľudských životných činností.

Racionalizmus, implicitne obsiahnutý v karteziánskom prístupe, sa od osvietenstva stal základom celej kultúry. Ľudský rozum sa stal dominantným alebo jediným nástrojom hľadania pravdy v zmysle „vedeckého“ štúdia predmetného sveta. Prostriedkom bol Kantov čistý rozum. Čo sa takto nedalo poznať, odmietlo sa ako ilúzia, povera a predsudok. Treba však pripomenúť, že každodenný život sa nezmenil totálne na racionalistický a jednorozmerne utilitárny. Napokon ešte stále je svetom kvalít, ku ktorému sa vzťahujeme skôr „poeticky“ ako „vedecky“. No čistý rozum sa považoval za „oficiálny“ prístup k svetu a prospechársky utilitarizmus sa v spoločenskom živote stal cnosťou.

Kultúra, osвета, osvietenstvo v rozmanitých prevrátených významoch týchto slov viedli k zbožšteniu rozumu. Intelekt a redukovaná kultúra zaplnili uvoľnené miesto po Bohu, od ktorého človek utiekol. Ľudský život mal slúžiť kultúre, pretože len to mu dáva hodnotnú podstatu. Priepasť medzi ja a svetom, vykopaná Descartom, napokon pohltila aj hodnotu ľudského života. Naša prostá existencia sama osebe sa stala úbohým a bezcenným vecou, bezduchým artefaktom. Takéto prevrátenie opravdivého vzťahu medzi životom a kultúrou, činom a myšlienkou vyústilo v 19. storočí do nadprodukcie ideí, kníh a umeleckých diel (často problematickej hodnoty), čo viedlo k inflácii v kultúre. Najväčšie nebezpečenstvo však nespočívalo vo fetišizme kultúry, ale v tom, že kultúra, návrat do seba, do samoty kontemplácie, ktorá sa mení na dialóg s transcendentnom a na úsilie zamerané proti skaze a zmaru sa považovali za ozdoby, za šperk, ktorý človek dáva svojmu životu zvonka, ako čosi, čo je mimo jeho hraníc. Akoby existoval ľudský život bez kultúry a myslenia, akoby bol možný čin bez myšlienky, akoby sa dalo žiť vo svete bez toho, aby sme sa navracali do privátnej sféry a do vlastného vnútra našich sŕdc a myslí.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

Po nedávno vydanéj trojici zborníkov o diele Pavla Straussa, Jozefa Tótha či tzv. Pirátov krásy predstavuje Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre ďalšiu publikáciu, ktorá je výstupom rovnomennej vedeckej konferencie z marca 2017. Editor zborníka, Ján Gallik, je okrem iného autorom monografie o diele kňazského básnika katolíckej moderny – Jána Harantu a tiež autorom monografie Slovenská katolícka moderna v stredoeurópskom priestore (2015).

Najnovší zborník voľne nadväzuje na zborník o živote a diele

clikovi javia tieto básne pozoruhodné. V závere konštatuje: „Z poetologického hľadiska tieto Dilongove básne nepatrili k jeho najdokonalejším výtvorom, ba možno konštatovať, že zďaleka nedosahovali kulmináčny bod predchádzajúcej autorovej básnickej ekvilibristiky. Ich hlavnou funkciou bolo vypovedať, ozrejmovvať, vysvetľovať...“

Vzácnosť zborníka dosvedčujú viaceré príspevky zahraničných slovakistov. Małgorzata Dambek hľadá súvislosti medzi Dilongovou životopisnou knihou Mladosť očistca a prózami Pavla Straussa. Už spomínaná Denisa Fulmeková verejnosti predstavuje Dilongove listy adresované

Valérii a ich dcére. Na príspevok voľne nadväzuje štúdia Magdalény Hrbáček, ktorá interpretuje Fulmekovej „román“ Konvália.

Významný príspevok k životopisu Rudolfa Dilonga ponúka Marián Kamenčík, ktorý podrobne popisuje jeho pobyt vo františkánskom kláštore v Hlohovci. Aj tu Dilong zanechal svoju stopu. Jeho básnickým učňom bol Ivan Kunoš – Kupec, ktorého Dilong doslova dotlačil do vydania zbierky Podľa hviezd mení masky.

Odborná recenzentka Mária Bátorová upozorňuje na už spomenuté príspevky Gallika a Brunčíka, ktoré sú najobjavnejšími príspevkami zborníka. Nemenej pozornosti si zaslúži český príspevok Martina Kučera, ktorý nezaujato sleduje avantgardnosť Dilongovej tvorby najmä v nadväznosti na poetiku slovenských a českých surrealistov. V závere vyzýva: „Čtème Dilonga, čtème slovenskou poezii. A přemýšlejme o něm a o ní v souvislostech mezinárodních, bez apriorních zaujetí a bez hloupých předsudků.“

Ďalší český pisateľ, Petr Kučera, tvrdí: „Dilongův básnický talent a upřímnost křesťanské víry je ve třicátých letech srovnatelná s mimo-

predstavuje ako tvorcu moderného slovenského románu z mestského prostredia, ako i z prostredia drotárov. Český prispievateľ David Irsa porovnáva termíny avantgarda a moderna. Vytyčuje tiež ruralizmus, ktorý úzko súvisí s prvotnou knižnou tvorbou Rudolfa Dilonga. Literárnu komparatistiku reprezentuje štúdia Venduly Kučerovej, ktorá hľadá súvislosti medzi tvorbou Janka Silana a Jana Kameníka. V závere však predostiera nesprávnu informáciu, keď uvádza, že Bremondovo dielo Modlitba a poézia do slovenčiny preložil Silan. Tento slovenský preklad je dielom Pavla Gašparoviča Hlbinu. Nasledujúca štúdia Štefana Timka zapríčiňuje polymúzikosť zborníka. Autor sleduje náboženské motívy vo filme Štefana Uhra Organ.

Ako sme spomenuli v úvode, aktivity Jána Gallika prinášajú početné ovocie. Zborník o živote a diele Rudolfa Dilonga patrí bezpochyby medzi najprínosnejšie vedecké výstupy Ústavu stredoeurópskych jazykov a kultúr. Rudolf Dilong je nám vďaka tejto publikácii opäť o čosi bližšie – vďaka nahliadnutiu do jeho známych i menej známych textov, korešpondencie a životopisných fragmentov.

PETER TOLLAROVIC

Vyzliekanie Dilonga z habitu

Ján Gallik (ed.):

Rudolf Dilong a stredoeurópska katolícka moderna, Nitra, UKF, 2017

Rudolfa Dilonga z roku 2009. Nečudo, že Dilong naďalej púta pozornosť odbornej verejnosti, o čom svedčí i predstavovaná kniha. Dilongovi možno pripisovať množstvo superlatívov. Je dozaista najproduktívnejším a azda najznámejším, no zároveň najkontroverzejším predstaviteľom voľného zoskupenia predstaviteľov slovenskej katolíckej moderny.

Ján Gallik vo svojom príspevku predstavuje Dilongovu tvorbu jednak v kontexte línie slovenskej duchovnej poézie, najmä v zástupe katolíckych kňazov básnikov, no zároveň sleduje súslednosť dobových periódik v stredoeurópskom literárnom kontexte. Všíma si aktuálne oživenie záujmu o Dilonga (aktivity Dilongovej vnučky Denisy Fulmekovej) a v závere štúdie vyzdvihuje jeho organizačnú a agitačnú činnosť. Jozef Brunčík, ďalší znalec katolíckej moderny, okrem iného autor monografie o básnickom diele Jána Motulka, sa vo svojom príspevku venuje Dilongovým básňam, ktoré sú známe ako Listy žene, uverejnené v Slovenských pohľadoch v júni 1993. Tieto autentické a autobiografické básne boli adresované matke jeho dcéry Valérii. Na paletu Dilongovej tvorby, ktorá je často štylizovaná sa Brun-

Kresby: Andrej Mišanek

Saša Radojčić

SAŠA RADOJČIĆ
(Sombor, Srbsko, 1963)

TÁTO DOBA!

Namiesto toho, aby som klamal, že nič nie je isté, podobám sa na vyhnanca spokojného so svojím starým závetom. tu je to tak. stále menej je toho,

čo by som mohol na oplátku obetovať, keby tie dni, čo plynú, prinášali krajšie sľuby. niet miesta pre radosť. niet dôvodu na starosti.

prišiel som o niekdajšiu podobu veci zvoliac si túto. chvíľa zmeny zostala ukrytá hlboko. opora ktorú nachádzam, je iba útechou,

vyslovenou, potom zabudnutou: popoludnia nie sú horšie ako rána.

KOMORNÁ HUDBA

predkovia získali múdrosť zo svojich pádov, nie tak hrdinský čin, ako množstvo činov sa počítalo. čo pripomínalo slávu, slávil sa bez ohľadu na obe. občas sú aj obe oslavované. občas hudba doliehala k bohu. nedalo sa plynúť potajomky, aby to nik nevidel (kvapka za kvapkou).

a my, vravím to bez presvedčenia, aby ma nasledovali, nebudeme hrať vo veľkom orchestri. náš zvuk potrebuje hranice, steny tejto izby, pokožka tohto tela, slová jedného jazyka.

PRECHÁDZKA, VOJNOVÉ ROKY

najprv prídu oblaky a dážď
zatiení klamlivé jasno,
slnko, pravdu, potom
padne sneh, zabudnutie
na spravodlivosť sveta.
príde zima
a vône.

a vtedy vyjdem von.

vidím: nad jednou stranou dvora
labuť s rozťahnutými krídlami. nad druhou
Lovec Orión a Veľký pes.

striedma dokonalosť obrazov
nezat'azených našimi rečami,
vločky poháňané vetrom.
nádherná dokonalosť! – a mení sa
poradie a podoba, ktorú vytvárajú,
oči sveta,
ľahostajné.

Preklad zo srbčiny: Alica Kulihová

Uznávajú sa jeho myšlienky
Kráča sa v jeho šľapajách
Skrásnie, ako keby Bohu
Ukradol tvár
A objatie?
Objatie jeho
Roztaví najpevnejšiu oceľ
Keď človek zomrie

Najprv prídu oblaky

Zo srbskej a macedónskej poézie

Trajče Kacarov

TRAJČE KACAROV
(Štip, Macedónsko, 1959)

***

Prší
Už celé dni prší
Stojím pod dáždnikom
Niekedy pod ním stával
Môj už nebohý otec
Je to dobrý dáždnik
Dažďové kvapky nám neublížia
Sme na suchu

***

Ostáva už len čakanie
Že sa prihodí deň
Že sa prihodí noc
Že dážď ustane
Že slnce zaplenie
Že cesta neskončí sa na konci
Že koniec ohlási sa ako zrodenie

Zostáva už len čakanie
Že včera bude dnes
Že nám dnes bude po vôli
Že budem mať pocit
že som sa už dočkal

***

Keď človek zomrie
Vtedy oživa
Začne nahlas rozprávať
A hlbavo uvažovať
Načúva sa každému jeho slovu

Stane sa človeku
Najúprimnejším priateľom
Nikam sa nejde bez neho
Stále sa ním v spoločnosti
Aj je aj pije
Stáva sa mocným, stáva sa veľkým
Lebo keď človek zomrie
Vtedy oživa láska

ČO UŽ MÔŽE DNEŠNÝ BÁSNIK

Čo už môže dnešný básnik
Môže sa prebudiť po
Prebdenej noci
Môže stáť pri okne
A pozorovať šialenca ako mu
Nekradne auto, ale deň
Môže si nastúpiť do hlavy
Ako do taxíka a prikázať šoférovi
Aby ho odviezol na neznáme miesto
Môže dať bodku na začiatok básne
A tri na koniec cesty

Naozaj, čo môže dnešný básnik
Môže sa vyprázdniť kdekoľvek sa objaví
Môže zapnúť televízor a môže sa zabiť
Presne tak, zabiť sa
Skôr ako štátu splatí dlh

PETKO ŠIPINKAROVSKI
(Struga, Macedónsko, 1946)

ZAHRAJ NA KRÍDLACH ČASU

Dunenie temné a náhle –
prebúdzam sa v oblaku mladosti.
Šplhajúc sa plazím – tieň pod starou lipou
ozýva sa spomienkou.
V objatí –
dva biele holuby, ako pieseň skorej jari.
Bozkávajú sa jazerné zvony –
spite vy dva piliere staré.
Rozhojdané snopy – tlačia usadeniny času
a lipa sa chveje ako rozviata mladosť
a potešenia –
nesnívaj o starej lipe, starom oku,
otvorenej brány. Ranné prebúdzania
umierajú ako hnijúce lúky,
pretekajúce staré strechy.
Prechádzam popod podlažia
v čase mojich čias.
Zobúdzam sa –
vyschnuté napájadlá v období sucha.
Kto to napísal áriu?

Petko Šipinkarovski

Kráčam k suchému prameňu ktorý zurčí.
Poznáš stupnicu zabudnutej piesne?
Plávam v hluchej ozvene, kým ma obmýva
vôňa skorej jari.
Žena a lipa, v objatí.
Nie, nechajte ma putovať
Nedokončenými cestami
a všetkými rokmi čo ešte len prídu.
Ach, ty nedosnívaná –
matka všetkých ohňov, bdelá,
Príď, na pobrežie sna s vôňou lipy, príď,
aj toto leto zahraj na krídlach osudných.
Prechádzam popod podlažia v čase mojich čias.

ZAČUJ DYCH ZEME

Vypočuj si áriu jeho vyprahutej piesne:
„Keď dýcha čas“, po bojiskách rán,
začuj ju,
za tieňom kopcov, v prítomnosti:
kyvadlo na stene!
Začuj zem ktorá sa nepotáca v budúcnosti!

Kráčame našimi galaxiami,
snažiac sa dať do poriadku všetky bratské lži!

Potom spolu na rozostlanej posteli, opäť,
začuj dych zeme.

Pozbieraj hviezdy ktoré donekonečna pretekajú.
Nedávaj im mená, lebo Boh hovorí:
„Všetky duše pri Štedrovečernom stole,

v rukách meno majú.“
Si, hrdo vykroč,
budúcnosť čaká.

TIENE POD MESAČNÝM SVITOM

Zblúdilý samotár sa vlečie.
Obklúčený mesačný svit sleduje
jeho stopu.

Tucet rozvetvených hviezd
putuje stratenou Galaxiou.

On si sadá s otvorenou náručou.

Na opačnej strane dlhého slnečného brehu
jedna hviezda zahalená strieborným plášťom
s úsmevom ho pozoruje.

Tiene rozprestreté pod mesačným svitom
pohládzajú príbytok Bohov.

Preklad: Patrícia Želizňáková

ZVONKO TANESKI

(Macedónsky básnik nar. v Skopje, 1980)

POHĽADY NA BAROVÚ TANEČNICU

1.

Barová tanečnica dnes pozerá DVD, vraví,
že všetko je v poriadku,
tancovala v nejakom inom bare

Barová tanečnica nosí červené,
hodvábne pančuchy s čipkou,

Zvonko Taneski

A všade sa chváli, že jej ich kúpil básnik
so žltou spodnou bielizňou

Barová tanečnica fajčí cigaru
na terase môjho služobného bytu,
a tvári sa, že nevie,
čo práve ťukám do klávesnice

Zajtra bude vystupovať
na najpozeranejšom TV kanáli,
bude hovoriť o nás (to nie je pravda),
potom mi kúpi kyticu kvetov

Pripomenie aj to, že čas tanečnic iba prichádza,
- tak vlastne aj matky krotia huncútske deti

No ja viem, myslela na čosi iné,
Ale zabudla si dať včas tabletky na upokojenie

2.

Preto nebudem čakať na jej čas
Kým jej rozum zbytočne dúfa

Hlučne hlučne hlučne
Nechám sa unášať tancom

(Private show)

kým pohľady barmana šľahajú po jej tele –
po tele, ktoré sa mení pod ostrím ich pre-
došlých pohľadov –

pohľadmi, ktoré ich oberajú o silu,
pohľadmi, ktoré im dodávajú silu

POTRAT BÁSNE A ŽIVOTA

1.

Horí vo mne stará pokožka,
oheň zachvacuje aj kosti, cez múry –
a rebrá ulíc
horia vo mne mestá
rieky tečú stredom tela

natretý múr mi poskytuje azyl
vankúš je z rovnakého materiálu ako spánok
nahota sa nemôže dvakrát zdvojiť
reprízovať

(byť nahý v duši je posledná nahota
ktorá má ešte vždy cenu –
o všetkom ostatnom sa dá klamať.)

Nahota horí,
zachraňujúc svet pred triviálnosťou,
ale originály nemôžu zhorieť, tie sa archivujú.
Pulzujúce srdce maľuje na čierno-bielom monitore
polámané okuliare v puzdre, šál, 12 kníh

milovať znamená tolerovať lož

Neboj sa, tí, čo ťa pozdravujú,
sú voda, ktorá sa sama vyparuje –
likvidácia sa deje podľa načrtnutého plánu

Aspoň deti sú tu.
Neveriaci, myslite na koraly!

2.

Kladiem báseň pod röntgen.
Možno ten rozpozna a určí chorobu.

Excelencia, buďte aspoň dnes trochu prezieravý
sen len nech ostane lenivý –
keď je verš ešte stále nahý, neoblečený do šiat slov
vykonajte potrat básne a života.

Úspešný potrat.

PÓLOVO-POETICKÝ AKT

Prianie

vieš písať básne
vtedy keď zhasínam svetlo
prechádzam ti prstami po koži
a prvý verš rozťahuje nohy
vo vlhkom daktyle

Prenikám
zatvárajúc oči
a úplne sa unášam v rytme nových
veršov

PPP
Pólovo-poetické prianie

Preklad: Autor

Vo východiskovom texte i prevažne biblického znenia treba si všimnúť aj určité aspekty, špecifické pre tenktorý jazyk, vrátane takzvaného jazykového povedomia, čiže akoby určitej jazykovej nadstavby, v ktorej hovoriaci alebo píšuci formou príslušného gramatického slovesného tvaru, zvaného indikatív, oznamuje (napríklad v súvislosti so slovesom robiť): čo sa robí či ešte len bude robiť, alebo v tvare, zvanom konjunktív – čo by sa mohlo alebo malo robiť.

Konjunktív sa teda líši od indikatívu tým, že v ňom hovoriaci vyjadruje aj svoj názor, či postoj k tomu, o čom sa hovorí alebo vypovedá. A takéto výpovedné postoje spadajú do osobitnej jazykovej disciplíny, zvanéj modalita. Jej vyjadrovačiaci fenomén tvorí síce intonácia alebo modulácia hlasu, teda mimojazykové výrazové prostriedky, ale je potrebné vedieť, že jazyková modalita má i svoj gramatický základ, ktorým je práve spomenutý konjunktív.

Prvým podnetom k aktuálnemu rozlišovaniu medzi indikatívnym a konjunktívnym spôsobom vyjadrovania myšlienok osobne sa nám stala latinská učebnica o nominalistickej filozofii ešte z augusta v r. 1950, ktorú dostávali začínajúci adepti bohosloveckého štúdia na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule. Upútať nás vtedy mohla hneď prvá otázka: Quanam sit definitio philosophiae nominalis?

Ale ako pôvodne levočský gymnaziálny študent (s preferovanou latinčinou) a napokon ako ružomberký gymnazista, završujúci toto štúdium s tiež ešte obligátnou latinčinou, no zároveň už aj čerstvo prijatý adept spomenutej Vysokej školy, rád by si bol vtedy s niekým pohovoril, čo by vedel zaujať stanovisko k tomu, prečo v citovanej otázke je použitý konjunktívny tvar pomocného latinského slovesa „esse“ (byť), teda „sit“, ale nie jeho základná, čiže gramaticky náležitá indikatívna podoba „est“?!

Zhodou okolností v tom čase sa v dolnoliptovskom okolí zdržiaval práve profesor filozofie tejto Vysokej školy, Msgr. ThDr. Štefan Náhalka. – Nuž dozvedeli sme sa, že pôvodná a akoby len štylisticky módnou formulovaná otázka s konjunktívnym tvarom slovesa „esse“, sa vtedy akosi ozvláštnene vnímala len akoby bola položená v indikatívnom spôsobe – quae nam est (aká je) definícia nominalistickej filozofie? Lenže latinská otázka gramaticky neznela „aká je“, ale „aká by mala byť“ (quae nam sit!), a to je niečo celkom iné! Túto otázku sa však v tom čas ani nezдалo veľmi aktuálne podrobnejšie rozoberať, lebo v našich končinách o najznámejšom predstaviteľovi tejto stredovekej filozofie – aplikujúcu ju v protikresťanský zmysľujúcom talianskom spisovateľovi Umbertovi Eccovi, sa vtedy ešte nevedelo, keď bol len vo veku „dvadsiatnika“ v sotva završenej dekáde – a skončil v roku 2016 vo veku 84 rokov.

Neskôr sme sa presvedčili, že napríklad nemčina nemá v obľube latinské konjunktívne väzby (také typické pre latinčinu i všetky slovanské jazyky). Preto ich ani nerešpektuje, čím podstatne ochudobňuje nemecký text, preložený z latinčiny. A to sa negatívne odrazilo okrem už

v nami rozoberaných novozákonných textoch, najmä v nemeckom preklade Ježišovej latinskej odpovede na túto Pilátovu poloútku: „Ergo, rex es tu“? (tak predsa si vladár?) Na čo Ježiš v zmysle latinskej Vulgáty odpovedal: „Tu dicis, quia rex sim [sum] ego“ (ty (len) hovoríš, že by som mal byť vladár). Ale na to nemecký preklad podľa Fritza Tillmanna, s neodpuštiteľným vypustením spojky quia, teda akoby už bez dajakej prekážky, zareagoval: „Du sagst (recht), ich bin ein König“ (ty hovoríš /a správne/, ja som kráľ!). A podľa toho by teda vypočúvaný Ježiš, incredible dictu, dal Pilátovi

JURAJ CHOVAN REHÁK

Biblicko-jazykové reflexie XI.

za pravdu, čo dejiny budú ešte dlho evidovať ako trápny omyl a nedorozumenie (ktorý po ňom prevzali aj naši slovenskí bibliisti).

Lenže ešte skreslenejší nemecký preklad tejto Ježišovej odpovede sme objavili u ďalšieho nemeckého autora, kapucínskeho pátra Dr. Konstantina Röscha, podľa ktorého Ježiš na Pilátovo oslovenie: „Du bist also doch ein König?“ (tak predsa si kráľ?), po svojoľnom vypustení tento raz už nielen spojky quia, ale aj celej prvej časti Ježišovej odpovede, Ježiš v takto stroho skrátenom výroku hneď pritakal: „Ja, ich bin ein König“ (áno, som kráľ). No takýto pátrov preklad citované evanjeliá očividne vyvracajú!

Absenciou spojky quia, a tým i sémanticky užitočnej aplikácie konjunktíva, pomocou ktorého sa tu mohla vyjadriť opozičná mienka hovoriaceho, ktorá sa na ňu (potenciálne) viaže, nemeckí prekladatelia sa nešťastne pričínili o priam ukážkový príklad deformácie biblického textu, ktorá spôsobila nielen sémanticky veľmi vážnu jazykovú odchýlku, ale ešte oveľa ťažšiu, ba priam teologickú úchyľku! Aktuálnou teda aj tu by mohla byť pripomienka, ako je múdre na chybách cudzích sa učiť, ale naopak, o čo konfúznejšim prípadom je k cudzími chybám sa nerozvážne pridávať. Tu nijako a nikoho nemôže ospravedlniť nemecký jazykový úzus, ktorý sa svojím ignorovaním latinských konjunktívov negatívne podpísal i na jednej z prosieb „Modlitby Pána“, čo by sme radi ešte zahrnuli do obsahu tejto reflexie.

Predchádzajúcou reflexiou sme chceli načatú tematiku prekladových sklzov ukončiť, resp. aspoň relatívne zavŕšiť. Lenže nedá sa dostatočne ani len vynačudovať, ako sa mohlo dospieť k takýmto chybám bez toho, že by to nepokúšalo hľadať ich príčinu nebudaj už i v samotnej inferne, alebo v dajakom inom „transcendentne“! Najmä udivujúca je práve tá odolnosť, s akou sa takýmto ťažkým chybám dlho darilo unikať kritickej pozornosti! A keď sme priam s kýžnou úfnosťou čakali, že

sa nám začne aspoň črtať svetielko na konci tmavého tunela, do ktorého sme sa odvážili vojsť pred piatimi rokmi, bolo to už vtedy s prekvapivým zistením, že úloha s touto tematikou vôbec nie je, a tak skoro i sotva bude meditatívnu idylkou či bonbónikom na konci završujúcich sa rokov nášho ľudského života.

Lebo keď by sa už bolo zdalo, že sme aspoň jazykovo uzavreli problematiku citovaného štvorveršia Knihy múdrosti, ktoré nás zamestnalo na nečakane dlhý čas, ukázalo sa, že sa ešte stále podstatne nedohliadlo na problematiku, ktorá akoby bola zakliata najmä v jeho druhom verši. Prekladatelia (a spočiatku

čas) sa v latinčine tvorí spojením latinského „príčastia“ čiže tzv. supína, ktorým sa v latinských slovníkoch zakončuje každé sloveso. Aj v latinčine je to kvázi slovesné prídavné meno s tým, že má určenú koncovku -um. To je tzv. „neutrum“, čiže neutrálna koncovka (sufix) „stredného rodu“, teda ani mužský, ani ženský, no v gramaticko-syntaktickej praxi sa všetky tri rody rozlišujú, aj uplatňujú:

a) Qui natus est in Btlehem – ktorý sa narodil v Betleheme.

b) Qui bapstisatus est apud Iordanem – ktorý bol pokrstený (ktorého pokrtili) v Jordáne; qui autorevelatus est apud Cananense mat-

davného mena, tiež s koncovkou -us (alebo -a), lebo spojenie prítomníkového pomocného slovesa „est“ nahrádza tomuto prídavnému menu chýbajúcu „kategóriu času“, takže jeho konkrétna časová podoba je tu viac-menej formálna. Ako príklad nám môže poslúžiť často pripomínaný štvrtý verš z ominózneho prekladu všestranne rozoberaného štvorveršia, ktoré tu uvádzame už po našej nevyhnutnej oprave: „spes iustorum immortalitate plena est“ – nádej spravodlivých sa nesmrteľnosťou vyplnila, a nie že „bola plná nesmrteľnosti“, a čo je ešte oveľa konfúznejšie je spomenutá nezmyselná oprava v druhom vydaní

rimonium – ktorý sám seba zjavil (bol zjavený) na svadbe v Káne; qui regnum Dei proclamatus est – ktorý ohlasoval Božie kráľovstvo; qui transfiguratus est in montem Thabor – ktorý sa premenil (ktorý bol premenený) na vrchu Tábor; qui Eucharistiam institutus est – ktorý ustanovil Eucharistiu (Sviatosť oltáru).

c) Qui flagellatus est propter nostram salutem – ktorý bol bičovaný pre našu spásu; qui spinis coronatus est – ktorý bol trními korunovaný; qui cruci fixus est (ktorý bol ukrižovaný).

Záverom tejto „préteritálnej“ inštruktáže opäť zdôrazňujeme, že minulý čas sa v latinčine najčastejšie tvorí spojením „supína“, teda akoby latinského príčastia, napríklad od slovesa ukrižovať (cruci figere cruci „fixus“ + prítomníkový tvar slovesa „esse“ – est (je). V latinských slovníkoch sloveso „ukrižovať“ nájdeme pod pojmom „fixovať ku križu“ a sloveso fixovať (upevniť) sa uvádza v tomto gramatickom rozpise: „figo -ere fixi fixum“. A pretože sa toto supínové „neutrum“, čiže rodovo neutrálné „fixum“ viaže v danom prípade na mužské meno, Ježiša Krista, preberá maskulinovú koncovku -us (Iesus cruci fixus est – Bohočlovek Ježiš bol ukrižovaný ako výkupné za úrážku Boha, lebo prví ľudia dali za pravdu diabľovi, „otcovi lži“ a Boha urobili luhárom! Satan si bol istý svojím víťazstvom, lebo táto vina sa ľudsky splatiť nedala, a Boh sám sa podujal na satisfakciu absolútnej spravodlivosti.

Preto za vzor takéhoto minulého času sme si zvolili najadekvátnejší fenomén všetkých čias: zrodenie sa dvoch najvýznamnejších biblických Bytostí, čiže Božieho Syna Ježiša i jeho panenskej matky Márie, ktorá mu umožnila stať sa človekom, v Boho-ľudskom „spojení večne platného préterita: „Hic Iesus natus est“ – Redemptor peccatorum („Tu sa narodil Ježiš“ – Vykupiteľ hriešnikov) – Virgo Maria sine labe originali nata est.

Ale minulý čas sa v latinčine tvorí i spojením obyčajného prí-

teraz používaného Lekcionára, kde tito spravodliví „chudáci“ ešte stále iba „čakajú“ na svoju nesmrteľnosť. Toto sme mali na mysli, keď sme napísali, že konkrétna časová skutočnosť prítomníkového alebo préteritálneho slovesa „byť“ je viac-menej formálna. Preklad tohto štvrtého verša je totiž v obidvoch prípadoch nesprávny. Lebo treba vychádzať i zo sémantiky substantíva nádej. Ak totiž nádej značí očakávanie niečoho pozitívneho, aj pre tých spravodlivých, ktorých sa týka ten najstarší preklad Mons. Dr. Josefa Hegera, je vlastne dvojsmyseľný. Nevedno totiž, či s touto „nesmrteľnosťou“ prešli i do vy-túženej večnosti, alebo či napokon túto nádej i nestratili?! – Čiže toto adjektívum „plena“ nie je príčastie, ale akostné prídavné meno! Lenže v spojení s pomocným slovesom „byť“ a obohatením sa o jeho kategóriu času akoby sa ním aj stalo! A takto adjustovaná syntagma „plena est“ s prísudkovým ablatívom substantíva nesmrteľnosť, vydala tú správnu podobu vetnej predikácie, že „nádej spravodlivých sa nesmrteľnosťou vyplnila“, toto si neodkladne vyžaduje takúto opravu!

Túto azda až „polopatistickú“ inštrukciu nás donútili urobiť prekvapivé nedostatky v latinskej gramatike niektorých biblických prekladateľov, ktorých jazykovú úroveň by azda tiež vystihlo to klasické úslovie, ktoré použil Anton Bernolák vo vzťahu k istému kriticky neoprávnenému slovníkárske mu ne-doukovi, ktoré tak isto by mohlo platiť aj o našich biblických prekladateľoch, čo podobne s ním svoju odbornovednú disciplínu „ani len od prahu nepozdravili“!

V našom meditatívnom zameraní sme sa nazdávali, že záležitosť s takouto prevažne gramaticko-jazykovou tematikou sa nám aspoň didakticky podarilo uzavrieť. No nevdokaj nám zišiel na um ešte jeden výrok, a to z Evanjelia podľa Jána, ktorý vzrušoval našu pozornosť ako jeden z prvých a tiež nie veru správnych prekladov Svätého písma ešte vari z našich študentských čias. (Až ho napokon prekryli stále nové

A toto „praeteritum“ (minulý

a novšie zistenia.) Možno by sme sa naň ani neboli rozpamätali, keby sme boli zostali len pri jeho teologicko-katechetickom zameraní, a nie i pri jeho skrytej a akoby utajenej filologickej aplikácii. A v podstate ide o prípad, ktorý bezprostredne nadväzuje na tematiku, ktorú sme vpredu rozoberali ako ukážku utvárania minulého času v latinčine, s typickým zakončením prídavného mena) sufixami -us / -a + est (natus est/nata est – čiže: sa narodil / sa narodila). K tejto úvahe nás totiž pobádala zvedavosť, z akého textu vychádzali alebo mohli vychádzať autori prekladu verša hore citovaného evanjelistu a Evanjelia, ktorý sa týka viery „v meno jednorodného Syna Božieho“ a odsúdenia tých, čo v neho neveria – ako o tom píše evanjelista: „Kto v neho verí, nebude súdený, kto však neverí, už je odsúdený (Jn 3, 18). Vychádzať sme mohli len z troch cudzojazyčných prameňov, ktoré máme trvalo k dispozícii. Sú to už tu citovaní dvaja nemeckí biblisti, a, pochopiteľne, latinská Vulgáta.

A keď sme porovnali slovenské znenie spojenia „už je odsúdený“ s jeho latinským ekvivalentom „iam iudicatus est“, zistili sme, že naši prekladatelia z neznalosti nielen latinskej, ale i slovenskej gramatiky citovaný výrok „už je odsúdený“ natiahli na koherentne nesprávne kopyto jeho latinskej podoby, pričom sa tu ponúkala iná a logickejšia koherencia týchto präteritálnych atribútov – „natus“ a „iudicatus“, ktorú vôbec nepostrehli, a ktorú sme si pripomínali vpredu. Preto podľa „gramatickej logiky“ prekladu citátu „iam iudicatus est“ (už je odsúdený), aj nápis „Hic natus est Iesus“, by v koherencnej dôslednosti tiež mal mať tú istú gramatickú podobu, že „tu je narodený Ježiš“! Ale naopak, a to je logický, a preto i jedine správny preklad tejto informácie o mieste Spasiteľovho narodenia, a ten znie: „Tu sa narodil Ježiš! Preto ani o tom, kto v neho neverí, nemalo by sa vyjadrovať v neslovensky pasívnom čiže neosobnom štýle, že „už je odsúdený“, ale v duchu slovenčiny, že „už sa odsúdil“! Veď v slovenskom vydaní Svätého písma takáto pasívna jazyková konštrukcia: „už je odsúdený“ je nielen subštandardná, ale ani vecne nie úplne presná, lebo zastiera konkrétnu účasť človeka na tomto svojom odsúdení A už sme vpredu týchto reflexií pripomenul, že každé ochudobnenie biblického textu diabol ochotne kvituje!

Okrem toho evanjelista Ján hovorí, že Boh neposlal svojho Syna na svet, aby svet súdil, ale aby sa svet skrže neho spasil (Jn 3, 17). Preto vyvstáva otázka, kto vlastne odsudzuje toho, čo neverí, keď evanjelista Ján o dve kapitoly ďalej ešte dokladá, že „totiž ani Otec nikoho nesúdi“: „Neque enim Pater iudicat quemquem“ (Jn 5, 22)! Teda ten slovenský a gramaticky správny preklad je presne kompatibilný s duchom citovaného Evanjelia, že nielen v tomto prípade, ale i každým hriechnym činom sa odsudzujeme len my sami!

Z toho teda vyplýva, že naši prekladatelia si zjednodušili robotu a slovenské znenie tejto pasáže prevzali len z nemeckého textu: „Wer

nicht glaubt, ist bereits gerichtet!“ (kto neverí, už je odsúdený), nie z latinskej Vulgáty: „qui non credit, iam iudicatus est“. Lebo správnosť tohto prekladu bolo by si možné hneď overiť z tejto gramatickej analógie: hic natus est – iam iudicatus est / tu sa narodil – už sa odsúdil (teda len on sám, a nikto iný)!

Vráťme sa však k prekladu modlitby Otčenáša, čím chceme túto reflexiu uzavrieť, hoci táto tematika by si zasluhovala publikačný rozsah azda i polovice povestných Ōsmich kníh kresťanskej dokonalosti Alfonza M. de Liguori. No my sa obmedzíme len na poslednú, siedmu prosbu tejto modlitby. Tu sa totiž odkrýva viacero otázok, zhodných s tematikou našich reflexií. Pripomienky si dovoľujeme vysloviť najmä k prekladu tejto latinskej prosby:

„Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a Malo“.

Najprv si pripomeňme, že ide o súvetie, zložené: z východiska výpovede (a nedaj nás zviest' do pokušenia) a z jadra výpovede (ale zbav nás Zlého). V latinskom texte sú totiž až dva konjunktívy. Konjunktívne záporová časť „ne“ (nie aby, niežeby), s nadväznosťou na konjunktívne sloveso „inducere“ (inducas), čo spolu značí „nechže nás nezvedieš“! Prvú chybu podľa Vulgáty prekladatelia urobili nesprávnou voľbou slovesa „viest“ (ducere), namiesto „zviest“ (inducere), ktoré je použité práve v latinskom texte, a čo prekladatelia celkom odignorovali, a druhá tkvela v absencii poznania týchto konjunktívov, takže im ani nemalo čo vnuknúť pomocnú možnosť využitia ich modalitne náhradných konkretizácií. Do úvahy by teda mohol prísť na Slovensku známy filologický fenomén tzv. Intencie slovesného deja, nie síce ako gramatická kategória, ale ako identická substitúcia jeho konjunktívnej sémantiky, ktorá sa ponúkala v konjunktívov vyjadreného obsahu latinského textu Vulgáty. A práve v tomto duchu sme si dovolili navrhnúť tieto tri alternatívne podoby potrebného nového prekladu:

a) A nedaj nás zviest' „do pokušenia“; b) A nedaj nás zviest' pri pokušení, ale zbav nás Zlého!; c) A nech nás nedáš zviest' v pokušení...

Náš návrh rešpektuje prozodický základ pôvodného prekladu (o 10-tich slabikách), no v prvej vete i tú dosť zmätočnú konštrukciu „do pokušenia“, kde pod pojmom pokušenia sa stráca rozdielnosť a potrebné rozlišovanie medzi pojmi zvedenia a zvädzania. A v texte Biblie totiž aj inde v tomto ohľade pojem pokušenia pôsobí dojom takejto ekvivokácie. Lebo pokušenie samo osebe môže pre pokušaneho priniesť nielen pád, ale i víťazstvo. A zmyslom tejto prosby Otčenáša je práve pomoc odolat' zvodom Zlého, nie i zamedzenie samého zvädzania. Takejto ekvivokácii by sa dalo ľahko predísť, a to zámenou akuzatívu za ablatív v závere východiska tejto výpovede. Tým by aj návrh prvej vety dostal vecne i jazykovo tú správnu podobu: A nedaj nás zviest' pri pokušení, ale zbav nás Zlého. Pritom rozdielnosť v latinskom texte pri takejto úprave by predstavoval iba stratu jednej hlásky.

140. výročie narodenia sochára Jána Koniarka

30. január 1878 Voderady – 4. máj 1952 Trnava

Akademický sochár Ján Koniarek (počas života: Konyarek, Konjarek, Koniarik, Koňarek, Koniarek) sa narodil v obci Voderady 30. januára 1878. Po štúdiách v Budapešti, Ríme a Mníchove pôsobil v Srbsku. Ako vojak v I. svetovej vojne bol zranený. Po vojne žil vo Voderadoch a od roku 1924 v Trnave. Tuná vznikli významné pomníky (Ján Hollý, Anton Bernolák, Memorandové zhromaždenie, Padlým v I. svetovej vojne, M. R. Štefánik, Pavel Blaho a d'.), náhrobníky, portrétné štúdie a ďalšie početné diela. Umeleckým odkazom je článok „Sochár a národ“ uverejnený v Slovenských pohľadoch (1937). Národná cena za celoživotné dielo bola J. Koniarkovi udelená v roku 1942. Súborná výstava sa konala v Slovenskej národnej galérii na prelome rokov 1953/1954.

Ján Koniarek bol zakladateľom moderného slovenského sochárstva. Celoživotné dielo je predstavené v stálej expozícii Galérie Jána Koniarka v Trnave. Život a dielo približuje monografia Sochár Ján Koniarek (2007).

Trnavčania v ankete konanej v jubilejnom roku 2000 vyznamenali Jána Koniarka titulom „Trnavčan 20. storočia“.

NOVINKY

Nová expozícia Ján Koniarek zakladateľ moderného slovenského sochárstva bola slávnostne otvorená na prízemí nového krídla Galérie Jána Koniarka v Trnave dňa 22. septembra 2007.

Zároveň bola sprístupnená zbierka slovenského klasického umenia 20. storočia, nazvaná Klenoty domova.

SOCHÁR JÁN KONIAREK je názov reprezentačnej monografie, ktorej vydanie pripravilo Občianske združenie Trnavské fórum '89 a Galéria Jána Koniarka v Trnave. Autorský tím tvorili Zuzana Bartošová, Ľuba Belohradská, Uglješa Rajčević a Miroslava K. Valová. Fotografie Štefan Blažo a archív. Slávnostné

uviedenie publikácie sa uskutočnilo 18. októbra 2007.

Monodrámu Záhrada spomienok Jána Koniarka, ktorej autorom je Bohumil H. Chmelík, uviedlo trnavské Divadlo ána Palárika v rámci prehliadky Nová slovenská biografická dráma, premiéra 20. mája 2007.

LITERATÚRA, MONOGRAFIE A KNIŽNÉ PUBLIKÁCIE (VÝBER)

Mandel, J.: Umenie po prevrate. In: Trnava 1238-1938. Trnava: Rada mesta Trnavy, 1938.

Vaculík, K.: Koniarek. (edícia Súčasné slovenské umenie). Bratislava: SSVU – Nakladateľstvo V. H. Kurtha, 1944.

Alexy, J.: Sochár Ján Koniarek. In: Osudy slovenských výtvarníkov. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1948.

Vaculík, K., Mensatoris, V.: Hanula – Koniarek, umelecký odkaz (katalóg výstavy). Bratislava: Slovenská národná galéria, 1953 / 1954.

Štefanko, F.: Ján Koniarek, črty

o jeho živote a diele. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955.

Schneider-Trnavský, M.: S Janom Koniarkom. In: Úsmevy a slzy (Spomienky trnavského skladateľa). Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959.

Chmelík, B.: Ján Koniarek a Trnava (katalóg výstavy). Trnava: Mestský dom osvetly, 1972.

Belohradská, L.: Ján Koniarek. Bratislava: Pallas, 1976.

Bartošová-Pinterová, Z.: Ján Koniarek – súborné dielo (katalóg výstavy). Bratislava: Slovenská národná galéria, 1978.

Bartošová, Z., Belohradská, L., Rajčević, U., Valová M. K.: Sochár Ján Koniarek. Trnava: Galéria Jána Koniarka v Trnave a Občianske združenie Trnavské fórum '89, 2007.

OCENENIA:

Rad svätého Sávu za umeleckú činnosť v Srbsku

Rad srbského Červeného kríža (1912) a Kríž milosrdenstva (1913) za zásluhy vo vojne za oslobodenie Srbska;

Čestný občan mesta Trnava, 1938;

Národná cena za celoživotné dielo, 1942;

Trnavčan 20. storočia, 2000

BOHUMIL CHMELÍK

Fotografie diel: Štefan Blažo

Milan Hodža je jednou z najväčších a najvýraznejších postáv modernej slovenskej histórie. Bol nielen svedok, ale i aktívny účastník a usmerňovač slovenského politického vývoja v prvej polovici 20. storočia. Sú v ňom akoby stelesnené dobré vlastnosti i slabosti slovenskej povahy, prednosti i nedostatky slovenského verejného činiteľa v dramatickom období našej nedávnej minulosti.

Narodil sa 1. februára 1878 v Sučanoch ako syn evanjelického farára Ondreja Hodžu. Rodina pochádzala z Rakúska a známy národný buditeľ Michal M. Hodža bol jeho strýkom. Otec mu zomrel, keď mal 10 rokov, ale starostlivá matka urobila všetko, aby mladý Milan mohol plne rozvinúť svoje nevšedné vlohy. Po skončení základného vzdelania v rodnej obci študoval na gymnáziu v B. Bystrici v Šoproni (Maďarsko) a v Sibiu (Rumunsko). Mal neobyčajný talent na reči a v krátkom čase si osvojil plynulosť v maďarčine, v nemčine a v blízkych slovanských jazykoch. V r. 1896 začal študovať právo, ale štúdium nedokončil. Lákal ho novinárstvo. V roku 1898 ho Karol Salva zamestnal ako redaktora svojich Slovenských listov, ktoré vydával v Ružomberku. Tu sa stretol a spriatelil s mladým farárom A. Hlinkom. Vytvorilo sa medzi nimi úzke osobné priateľstvo. Aj keď sa po r. 1918 ich politické cesty rozchádzali, osobné priateľstvo pretrvávalo a Hodža sa k nemu hrdo prihlásil v reči nad rakvou A. Hlinku v auguste 1938, keď povedal: "Medzi nami nebývalo vážnejších nezhôd. Nám, dobrým Slovákom tej doby, nebolo treba spísaných zmlúv, stačil jasný verný pohľad, stačilo pevné slovenské podanie ruky a tým sa už i začala spoločná cesta... Táto cesta nášho mladého pokolenia bývala niekde s Hlinkom spoločná, ale často i jednotná; niekedy sa rozchádzala, ale nie tak ďaleko, aby sa jej smery zase nezblížili, lebo i keď sa rozchádzali, oba prúdy boli súbežné a zhodné s hlavným cieľom, a preto bola táto cesta požehnaná."

V r. 1899 odišiel do Budapešti a bol parlamentným spravodajcom nemeckého večerníka Budapest Abendblatt. Popritom bol aj prispievateľom do Hlinkových Ľudových novín a iných slovenských časopisov. Na začiatku 20. storočia sa rozhodol dať Slovákom denný časopis a v 1900-1901 vydával Slovenský denník. Ale po čase zistil, že slovenská spoločnosť nebola na denník zrelá, a preto v r. 1903 začal vydávať Slovenský týždenník, z ktorého urobil jeden z najčítanejších a najpribojnejších predprevtových slovenských časopisov.

V r. 1905 bol zvolený za poslanca v srbsko-slovenskom volebnom okrese Kulpín (na Dolnej zemi). V budapeštianskom parlamente sa osvedčil ako schopný poslanec. Svojou aktivitou, praktickou znalosťou parlamentnej mašinérie a odvahou získal vážnosť a rešpekt hlavne medzi maďarskými poslancami, ktorí ho zvolili za tajomníka národnostného poslaneckého klubu.

Klub pozostával z rumunských, srbských a slovenských poslancov budapeštianskeho parlamentu. V r. 1910 už nemohol kandidovať v kulpínskom okrese a preto vy-

stúpil ako kandidát Ľudovej strany dokonca v dvoch slovenských okresoch, v senickom a vrbovskom. Bohužiaľ, po dohode s maďarskými vládnymi predstaviteľmi sa vzdal volebného zápasu, čím vlastne zabezpečil víťazstvo protislovenským kandidátom.

V októbri 1909 sa oženil s Irenou Pivkovou. Ich manželstvo bolo požehnané tromi deťmi: syn Fedor a dcéry Irena a Aglaja. Syn Fedor v určitom čase pôsobil v diplomacii a v r. 1945-1948 bol generálnym tajomníkom Demokratickej strany.

FRANTIŠEK VNUK

Pred 140 rokmi sa narodil Milan Hodža

Černovská tragédia v r. 1907, o ktorej podal v budapeštianskom parlamente interpeláciu, mu otvorila dvere do politickej dielne následníka trónu Františka Ferdinanda vo Viedni. Touto kuloárnou politikou sa usiloval získať podporu habsburského trónu pre borbu Slovákov proti maďarizačnému útlaku.

Hodža sa usiloval premietnuť verejnosti obraz seba ako advokáta a predstaviteľa záujmov slovenského roľníka ("Za tie naše haleny!"). Ináč jeho politická línia bola dosť ťažko definovateľná. Jeho "progresívne názory" a kritika slovenského konzervativizmu ho postavila do konfliktu s martinským vedením (Vajanský, Škultéty, Mudroň, Dula).

Počas I. svetovej vojny Hodža pracoval vo Viedni ako vojenský cenzor a neskôr ako redaktor cisársko-kráľovskej tlačovej kancelárie. Súčasne sa zapísal ako poslucháč filozofie na Viedenskej univerzite a chcel sa špecializovať v odbore slavistiky. Ale vojnové pomery a koniec vojny v októbri 1918 mu skrížili plány.

Počas svojho pobytu vo Viedni sa stýkal s českými politikmi, byrokratmi a predstaviteľmi verejného a spoločenského života. (Vo Viedni totiž v tom čase žilo viac Čechov než v Prahe). Neprerušil však ani svoje osobné styky ani s maďarskými politikmi.

Do slovenského politického života opäť významne zasiahol na konci vojny. Jeho prvé výstupy neboli veľmi slávne. Prvým jeho kontroverzným zásahom bola zmena textu Martinskej deklarácie. Ďalšou trápnu epizódou jeho života bolo pôsobenie vo funkcii slovenského vládného splnomocnenca v Budapešti, odkiaľ na naliehanie ministra zahraničia Dr. E. Beneša bol v marci 1919 odvolaný. Vo svojich pamätiach Světová válka a naše revoluce Dr. Beneš posudzuje Hodžovu budapeštiansku diplomáciu veľmi kriticky. Dá sa povedať, že od tejto chvíle sa datuje osobné a pretrvávajúce politické nepriateľstvo medzi týmito dvomi poprednými politikmi medzivojnového obdobia.

Vrátiac sa do domácej politiky, Milan Hodža začal organizovať slovenské vidiecke obyvateľstvo

do Slovenskej roľníckej jednoty, z ktorej sa neskôr vyvinula Slovenská národná a roľnícka strana.

V domácej politike urobil Hodža mimoriadne úspešnú kariéru. Najprv bol tajomníkom na ministerstve vnútra, ale už v decembri 1919 sa stáva ministrom pre zjednotenie zákonov a organizáciu správy. V r. 1922 podľahol zvodom pražského centralizmu a spojil svoju stranu s českou agrárnou stranou A. Švehlu, urobiac z nej slovenskú odbočku Republikánskej strany "zemědělského a maloroľníckeho

1935 realizuje svoje najvyššie politické ambície a stáva sa predsedom česko-slovenskej vlády. V tejto funkcii zotrval až do 22. sept. 1938. Krátky čas – po zvolení Dr. Beneša za prezidenta Č-SR – spravoval aj ministerstvo zahraničia (od 18. decembra 1935 do 29. februára 1936).

V spoločnom štáte Slovákov a Čechov Milan Hodža dal svoje skvelé schopnosti do služieb pražského centralizmu. Slúžil mu nielen politicky, ale aj ideologicky. R. 1920 vydal knihu Česko-slovenský rozkol (Turč. Sv. Martin 1920),

Slovenskí národovci prijali knihu so sklamaním, ktoré hraničilo s rozhorčením. Zvlášť rozhorčene reagoval prof. Jozef Škultéty, ktorý v liste Jaroslavovi Vlčkovi písal: "Poznali sme celé légie tých Lehotských, Szmrecsányich, Tomcsányich, maďarónov už v treťom i štvrtom pokolení, ale z nich nikto nepotupoval, neponižoval Slovákov tak, ako potupuje a ponižuje ich syn statočného Ondreja Hodžu..." (Vzájomné listy Jaroslava Vlčka a Jozefa Škultétyho, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1963, s. 182).

lidu". Za odmenu dostal vo Švehlovej vláde ministerstvo poľnohospodárstva (1922-1926) a neskôršie viedol ministerstvo školstva (1936-1929).

Potom nakrátko z vlády vypadol, ale v r. 1932 je už opäť ministrom poľnohospodárstva a 5. novembra

v ktorej odsudzoval Štúrovu jazykovú odľuku a kodifikáciu slovenčiny nazval politicum hungaricum.

Za túto službu myšlienke "československej národnej jednoty" dostal nielen akademický titul, ale aj profesúru na Univerzite Komenškého v Bratislave.

Škultéty pokladal za potrebné vyvrátiť pomýlené názory M. Hodžu aj knižne. Urobil tak dielom Stodvadsaťpäť rokov slovenského života (Turč. Sv. Martin 1921).

V predmníchovskej Č-SR bol Dr. Hodža najaktívnejším a najvplyvnejším slovenským verejným činiteľom. Jeho činnosť presahovala domáci priestor a možno povedať, že bol prvým slovenským politikom európskeho formátu. Od r. 1935 začína intenzívne presadzovať projekt stredoeurópskej federácie. Od jeho stúpcov sa mu dostávalo veľkej pozornosti, ktorá často vyúsťovala do slovenskej verzie kultu osobnosti. K jeho päťdesiatke v r. 1928 a opäť k jeho šesťdesiatke v r. 1938 (ale aj medzitým) vyšlo niekoľko pozoruhodných biografii a zborníkov (napr. A. Štefánek a A. Matula, Dr. Milan Hodža, Praha 1928; zborník Dr. Milan Hodža slovenský novinár a československý štátnik, Bratislava 1928; zborník Milan Hodža, publicista, politik, vedecký pracovník, /zredigovali: A. Štefánek, F. Votruba, F. Šeda/, Praha 1930; A. Štefánek, Milan Hodža, Bratislava 1938; F. Votruba, Slovenský politický buditeľ, štátnik našej republiky, Bratislava 1938). V rokoch 1930-1936 vyšlo šesť zväzkov, v ktorých sú systematicky zachytené všetky jeho novinárske príspevky a verejné prejavy (M. Hodža, Články, reči, štúdie, I-VI.)

Ku koncu svojej politickej kariéry si Dr. Hodža začína uvedomovať, že prisluhovaním centralizmu vlastne spomaľuje politický vývoj svojho národa. Na prelome rokov 1937 – 1938 už aj on nadobúda presvedčenie, že autonómia Slovenska je nielen oprávnenou požiadavkou, ale jedinou cestou udržať spoločný štát pri živote. Najprv sa usiloval získať ľudákov do vlády. Keď sa mu to nepodarilo, začínal uskutočňovať Hlinkov program v rámci svojej vlády. V lete 1938 – hoci to verejne nepripustil – jeho reformy verejnej správy sú prakticky totožné tým, čo presadzoval Hlinka s odvolaním na Pittsburskú dohodu. Sám o tom píše takto:

"Treba mať stále pred očami dvadsaťročnú skúsenosť, že je neúčelné dávať Prahe rozhodovanie o (slovenských) domácich národ-

ných veciach miestneho významu. Toto rozhodovanie je samozrejým úkolom a právom Slovenska. Ústrednej štátnej správe nech zostanú veci celoštátneho dosahu.

Týmto smerom sa niesla obroda verejnej správy, predložená v mojej vláde v rokoch 1937 a 1938. V júli 1938 sme dospeli tak ďaleko, že česko-slovenská vláda dala súhlas ku zriadeniu slovenského snemu. Taktiež bolo na ceste veľmi podstatné rozšírenie právomoci krajinského výboru, takže vlastne rástla z neho miestna vláda. Na tejto línii pokračujú, dohodovali sme sa, Slováci v kraji, už dávno na zásadách širšej samosprávy a slovenského miestneho zákonodarstva.” (Pozri americko-slovenské časopisy z toho obdobia, napr.: Slovenský hlásnik, 20. nov. 1941, Národné noviny, 20. nov. 1941.) Podstatu tohto smelého Hodžovho plánu uverejnil aj J. Rudinský v Slovenskom denniku, začiatkom augusta 1938.

Bolo to odvážne a chvályhodné podujatie. Ale osud nedoprial Dr. Hodžovi rehabilitovať sa v očiach národa. Keď prezident Beneš videl, čo Hodža zamýšľa, vyhradil si exkluzívne právo riešiť otázku slovenskej autonómie rokovanim s predstaviteľmi HSES. Podobne poviazal Dr. Hodžovi ruky aj v otázke sudetských Nemcov. Samozrejme nevyriešil ani jedno ani druhé. Naopak, svojim neústupným postojom vyvolal situáciu, ktorá viedla k vládnej kríze, k pádu Hodžovej vlády, k Mníchovskej dohode a napokon k zániku Č-SR.

Pre Dr. Hodžu boli udalosti leta 1938 ťažkou ranou. Po odstúpení z postu ministerského predsedu (22. sept. 1938) duchovne a telesne zlomený odchádza v októbri 1938 do emigrácie, aby sa už živý do rodnej vlasti nevrátil. Spočiatku sa zdržiaval na francúzskej Riviére, potom sa presťahoval do Švajčiarska a v decembri 1938 sa presídlil do Francúzska.

Keď sa mu navrátili telesné sily a preboleli duševné rany, začal sa znovu zaujímať o politiku. Uvedomuje si nielen vlastné chyby, ale vidí aj plytkosť Benešovej zahraničnej politiky, ktorá nezachránila Č-SR pred rozkladom, ani strednú Európu pred rozdelením na záujmové sféry nacistického Nemecka a boľševického Sovietskeho zväzu. Utvrdzuje sa v presvedčení, že jedinou záchranou strednej Európy je federácia.

Po vypuknutí II. svetovej vojny Dr. Štefan Osuský začal organizovať vo Francúzsku II. česko-slovenský odboj. Ako Hodža aj Osuský mal vážne výhrady voči domácej i zahraničnej politike Dr. Beneša. Aby sa neopakovali staré chyby, obaja títo slovenskí politici chceli položiť odboj na nové základy, kde by sa neuplatňovali deštruktívne vplyvy pražského centralizmu. V tomto úsilí mali podporu vtedajšej francúzskej i britskej vlády a sympatie západnej verejnosti. Na scéne sa však znovu objavil exprezident Beneš, ktorý zanechal svoje profes-

sorské miesto v Chicagu a v lete 1939 sa vrátil do Londýna. Svoj odchod z prezidentského úradu vyhlásil za vynútený a pokladal sa za najvyššieho ústavného činiteľa v emigrácii a teda i za vodcu zahraničného odboja. Na minulosť mal Beneš celkom iné názory než Hodža a Osuský: podľa neho Č-SR sa nerozpadla preto, že bola príliš centralistická, ale preto, že nebola dost' centralistická. Rovnako dogmaticky zastával fikciu, že jestvuje len jeden "československý národ" a všetko, čo sa protiví tejto koncepcii (slovenská samobytnosť, autonómia, ba ešte aj spojovník v slove česko-slovenský) je synonymom zrady.

Medzi českými politikmi padali Benešove názory do úrodnej pôdy. Smutnejšie však bolo, že sa našli aj viacerí slovenskí politickí emigranti, ktorí ich tiež prijímali a verejne zastávali.

Hodža bol týmto javom sklamaný. To ho však neodradilo, aby presadzoval svoje idey. Vedel totiž, že jeho plán sa pozitívne hodnotí v Paríži i v Londýne, zatiaľ čo Benešova koncepcia sa v západných vládných kruhoch pokladá za prekonanú a neosvedčenú.

Keď Benešovi stúpenci založili v Paríži Československý národný výbor, Dr. Hodža na to reagoval založením Slovenskej národnej rady (22. novembra 1938). Dr. Milan Hodža bol jej predsedom a Peter Prídavok tajomníkom. Podobne aj českí emigranti nespokojní s Benešovou politikou, založili Českú národnú radu. Tieto dve rady sa 28. januára 1938 zlúčili do Československej národnej rady, ktorá sa teraz stala vážnou konkurenciou Benešovej odbojovej akcie.

Dr. Beneš sa nemohol zmieriť s myšlienkou, že by mu Slováci dávali lekcie z politiky, a preto použil všetky dovolené i nedovolené spôsoby, aby Hodžu a jeho spoločníkov v očiach spojencov zdiskreditoval. To sa mu, bohužiaľ, podarilo, pretože Hodžov politický i súkromný život nebol bezúhonný. Veci, ktoré sa mu nezazlievali a neprekážali v politickom živote, keď bol v službách centralizmu, sa teraz stali bičom, ktorým ho v emigrácii šľahali tí, ktorým kedysi slúžil. Obviňovali ho z korupčných afér, rodinkárstva, vyťahovali udalosti z jeho súkromného života, poukazovali na politickú nespoľahlivosť jeho spoločníkov, atď. Táto ohováračská a očierňovacia kampaň bola zvlášť úspešná v Anglicku, kam v marci 1939 priletel šéf Československej spravodajskej služby plk. František Moravec. Priniesol so sebou cenné vedomosti a dokumenty, ktorými si získal dôveru britských tajných služieb. Stal sa ich poradcom a spolupracovníkom v stredoeurópskych záležitostiach. Z tejto pozície mohol urobiť – a aj urobil – veľa užitočného, ale aj veľa škodlivého.

V máji a júni 1940 bolo vyradené z vojny Francúzsko. Po jeho kapitulácii (17. júna) slovenskí a českí politickí emigranti sa

zachraňovali útekem do Anglicka. A práve túto tragédiu využil Dr. Beneš na zlomenie Hodžovej opozície. Výdatne mu v tom pomohol plk. Moravec a jeho tajná služba (v londýnskej emigrácii známa pod menom Tasta – Tajná státni polícia): obvinili Hodžových spolupracovníkov a jeho "priateľku" Milču Majerovú zo sympatií s nacizmom a potom títo všetci boli po príchode do Anglicka internovaní ako "podozriví cudzinci". Hodža síce nebol internovaný, ale všetci jeho skutoční a potenciálni spolupracovníci boli z politickej činnosti vyradení.

Ako zákerne Dr. Beneš využil túto situáciu na politické vydieranie, o tom dnes jestvuje obsiahla dokumentácia (Pozri, napr.: L. Otáhalová a M. Červinková, Dokumenty z histórie česko-slovenskej politiky 1939 – 1943, I. a II., Praha 1966; F. Vnuk, Slovenská otázka na Západe v rokoch 1939 – 1940, Cleveland OH 1970). Hodža bol postavený pred ultimátum: Ak chce dostať M. Majerovú a spoločníkov z internácie, musí prijať podmienky E. Beneša. Osíhotený Dr. Hodža ponížene kapituloval: rozpustil svoju Československú národnú radu, uznal Beneša za hlavu česko-slovenského odboja a prijal miesto podpredsedu Česko-slovenskej štátnej rady. Táto rada bola úplne bezmocným a bezvýznamným politickým telesom, a byť jej podpredsedom (keď druhým slovenským podpredsedom bol politický oportunista Pavol Macháček) bolo urážkou a ponížením pre bývalého predsedu pražskej vlády. Hodža z hanby neprišiel ani na jedno zasadanie Rady, takže ho neskôr zdegradovali na obyčajného člena a napokon vylúčili.

V neradostnej a ducha ubíjajúcej atmosfére svojho exilu Dr. Hodža formuloval a prepracoval svoje myšlienky o stredoeurópskej federácii. Bola to jeho obľúbená téma od r. 1935. Vojnové udalosti ju urobili ešte aktuálnejšou. Aj viacerí britskí štátnici videli v nej riešenie budúceho usporiadania strednej Európy. Projekt Česko-slovensko-poľskej povojnovej federácie, ktorý vznikol z britského podnetu koncom roka 1940, mal byť jadrom tohto veľkorysého plánu. Hodža prispel do debaty svojou najvýznamnejšou knižnou prácou Federation in Central Europe (London 1942). Jeho krédom, ako to vyjadril v úvode bolo: "Slobodu a bezpečnosť malých národov môže zabezpečiť iba spojenie vo federácii... Taká federácia znamená organizovanú spoluprácu s cieľom zabezpečiť pre jej členov výhody veľkej politickej a hospodárskej jednotky." Regionálnymi strediskami tejto federácie "medzi Berlínom a Moskvou" mali byť mestá: Varšava, Poznaň, Krakov, Viedeň, Praha, Bratislava, Budapešť, Bukurešť, Sofia a Atény.

Bol to pozoruhodný projekt. Ale nevyhovoval Sovietskemu zväzu, ktorý v júni 1941 – nie z vlastnej vôle, ale pre Hitlerovu vierolomnosť

– sa stal spojencom západných demokracií. Sovietsky zväz mal so strednou Európou iné plány, ktoré sa od Hodžovej koncepcie radikálne líšili. Na žiadosť Moskvy Dr. Beneš v r. 1942 prerušil rokovania s Poľiakmi o česko-slovensko-poľskej federácii a potom ochladli záujmy o ňu aj u západných spojencov. V r. 1944 na Jalte – podobne ako pred šiestimi rokmi v Mníchove – sa opäť rozhodovalo "o nás bez nás" a namiesto federácie sa stredná Európa stala záujmovou sférou Sovietskeho zväzu.. Toto bola katastrofa, pred ktorou chcel Hodža Európu zachrániť.

Hodža bol v Londýne úplne izolovaný a odsúdený na nečinnosť. Niekoľkokrát sa pokúšal vycestovať do USA, ale Benešove intrigy mu to zakaždým znemožnili. Až v septembri 1941, keď Benešova pozornosť bola upútaná na obnovenie spojenectva so Sovietskym zväzom, sa mu s poľskou pomocou podarilo odísť do Spojených štátov, ktoré v tom čase ešte neboli zatiahnuté do vojny. Vedel, že tam nielen Slováci v svojej prevažnej väčšine, ale i mnohí Česi, sú proti Benešovi. Spoliehal sa aj na podporu americkej diplomacie, o ktorej predpokladal, že – podobne ako on – si neželá preniknutie Sovietskeho zväzu do strednej Európy.

Jeho očakávania sa nespĺnili. Slovenská Liga v Amerike a katolícke slovenské spolky – pamätajúc na jeho centralistickú minulosť – sa stavali k nemu opatrne. Evanjelici sa po jeho príchode rozdvajili. Podporu a porozumenie našiel u takých národne citiacich krajanov, ako bol Dend'úr, Bradáč, Plátek, Slavkovianský..., ale na druhej strane ho prudko a nemilosrdne napadali evanjelickí exponenti čechoslovakizmu ako Rev. Jaroslav Pelikán, vyslanec Vladimír Hurban, konzul Ján Papánek, Andrej Valúšek, Jozef Žiak-Marušák a ďalší. Najohnivejšie však útočili naňho komunisti ako Rudolf Martanovič, Dežo Benau, Helena Vráblová etc.

Tito jeho odporcovia v septembri 1942 vydali proti Hodžovi 24-stránkový pamflet Persona non grata? Obvinili ho z protisovietскеho postoja, čo v čase, keď Sovietsky zväz bol "udatný spojenec USA", malo byť velezradou demokracie. Vyčítali mu, že "jeho pomer k československej vláde – ktorá je naším (t. j. americkým – FV.) spojencom – je opozičný..., jeho politická filozofia je príliš pribuzná s politickou filozofiou bratislavskej vlády, ktorá nám vypovedala vojnu" (s. 12). Na inom mieste zosmiešňujú jeho slovenskú politiku: "My nevieme o tom, či nejaký iný národ sa stará o to, či je samobytný, alebo osobitný, vetva alebo strom. Máme za to, že celý tento problém je slovenskou špecialitou, dokonca len ľudskou špecialitou" (s. 22).

Kým mu zdravie dovolilo, Hodža venoval veľa úsilia, aby získal podporu pre svoje plány. Písal do slovenských časopisov, navštevoval slovenské osady, rečnil na vere-

jných zhromaždeniach. Obracal sa aj na amerických politikov a diplomatov, ktorých presviedčal svojimi memorandami a návrhmi, ale stretol sa len s nepatrným porozumením. Tí, čo s ním sympatizovali mu pomôcť nemohli a tí, čo mohli pomôcť, nechceli. Jeho verejné pôsobenie v USA (ktoré čiastočne zachytil jeho vtedajší spolupracovník Dr. Michal Múdry v knihe Milan Hodža v Amerike, Chicago, IL 1949) sa stretávalo s takým zúrivým odporom a s takou nenávisťou zo strany stúpenecov Dr. Beneša, že to presahovalo hranice všetky slušnosti a ľudskosti.

V jeseni 1943 už bolo vidno, že jeho fyzické sily chradnú. Odišiel na Floridu v nádeji, že teplejšie počasie a čistejší vzduch mu umožnia vrátiť sa na jar 1944 na politické bojisko, ktoré sa medzitým stávalo ťažším a náročnejším. Jeho zdravotný stav mu to však nedovolil. Začiatkom júna 1944 sa musel podrobiť vážnej operácii, ale ani po tomto zákroku nenastalo zlepšenie. Zomiera sklamaný ale nezlomený v Clearwater, FL, 27. júna 1944.

Britský denník The Times (z 30. júna 1944) komentoval jeho odchod do večnosti pekným nekrológom, kde sa hovorí: "...Vzdal sa predsedníctva vlády v noci 20/21. septembra 1938... Potom sa utiahol na Rivieru a odtiaľ prišiel do Londýna. Tu sa stal podpredsedom Československej štátnej rady. Ale jeho nedorozumenie s Dr. Benešom ohľadne zahraničnej s domácej politiky sa v exile ešte viac prehĺbilo a vytvorilo politický priepasť, a preto radšej odišiel do Spojených štátov. Ale ani tam neunikol zlomyseľnej a nespravodlivej kritike, ktorú rozvírili proti nemu jeho odporcovia. V roku 1942 vyšla v Londýne jeho kniha o budúcnosti strednej Európy, ktorá je výsledkom prenikavého, kultivovaného a bystrého myslenia, i keď jej štýl je pre britského čitateľa dost' ťažkopádny."

Záverom sa žiada povedať, že nevráživosť Hodžových protivníkov siahala až za hrob. Hodžova rodina chcela, aby bol pochovaný na českom národnom cintoríne v Chicagu. Trvalo však dlhú dobu, kým sa podarilo prekonať odpor niektorých chicagských "čechoslovákov", ktorí sa veľmi rozhodne stavali proti tomu, aby tento oponent Dr. Beneša bol pochovaný medzi "českými vlastencami". Súhlasili až potom, keď ich pani Irena Hodžová uistila, že to bude iba dočasne, pretože po vojne chce preniesť telesné pozostatky svojho manžela do rodinnej hrobky v Sučanoch. Ale povojnová pražská vláda, aj keď v nej sedeli niekoľkí Hodžoví politickí dedičia, nedala k prevezeniu súhlas. A tak jeho telo mohlo spočinúť v rodnej zemi až po páde komunistickej totality a slovensko-českého spoložitia v jednom štáte.

Stalo sa tak 27. júna 2002, na 58. výročie jeho smrti, keď jeho telesné ostatky boli uložené na večný odpočinok na Národnom cintoríne v Martine.

KULTÚRA

Dvojtyždenník závislý od etiky
Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava
Telefón: 0911 286 452
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o.
Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.
IČO: 35 734 710

Predseda redakčnej rady: *Július Binder* – Šéfredaktor: *Teodor Krížka* – Cena jedného čísla je 1.50 € – Časopis vychádza každé dva týždne, s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky prijíma Slovenská pošta na elektronickú adresu: ganisinova.renata@slposta.sk – Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a. s., Stredisko pfredplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. Box 164,

820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo: EV757/08 – Prijímame iba príspevky napísané elektronicky vo formáte word a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – Internetová stránka a archív časopisu: www.kultura-fb.sk – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Deň 17. november sa v našej historickej pamäti spája s medzinárodným dňom študentstva, no najmä so študentskou demonstráciou z roku 1989 v Prahe, ktorá odštartovala pád komunistického režimu. 17. novembra 1944 sa však na Zemplíne odohrala aj iná, tragická udalosť. Po dlhšom mučení tu bol brutálne zavraždený šarišský rodák, rímskokatolícky kňaz Ján Nemeec, správca farnosti v Lieskovci pri Humennom.

Ján Nemeec sa narodil 25. 1. 1911 v Šarišských Bohdanovciach ako druhý syn v rodine drobného roľníka. Od malička sa prejavoval ako pobožný, svedomitý a pracovitý chlapec. Už ako desaťročný v sebe pocítil povolanie za kňaza. Pre rodičov to bolo prekvapením, keďže k tomuto nebol vedený a príklad nemal v rodine ani v obci. Od jesene 1921 študoval na čl. gymnáziu v Košiciach, kde maturoval 14. 6. 1929. Pokračoval v štúdiu teológie v biskupskom seminári v Košiciach. Päťročné štúdium zvládol za štyri roky a pre vynikajúce výsledky mu nadriadení povolili jeho skrátenie. Za kňaza ho vysvätili 29. 6. 1933 v Prešove. Vzhľadom na nízky vek – iba 22 rokov – musel však predtým jeho diecézny biskup Čarský požiadať vo Vatikáne o dišpenz.

APOŠTOL NAJCHUDOBNEJŠÍCH

Ako kaplán začínal v Trhovišti, potom bol dva roky v Humennom. Od 1. 7. 1936 pôsobil na fare v Žalobíne a od 2. 12. 1939 v Lieskovci pri Humennom. Vo svojej pastoračnej činnosti venoval veľkú pozornosť mládeži. Angažoval sa v Sdružení katolíckej mládeže (SKM). Od roku 1938 bol jeho okresným predsedom. Aktívny bol aj v telovýchovných spolkoch. Mal silné sociálne ctenie a výrazne sa angažoval aj v tejto oblasti. Organizoval zbierky pre najchudobnejších. Patril medzi priekopníkov v snahe o sociálne povznesenie Cigánov. Kvôli tomu sa naučil aj po cigánsky. Zameriaval sa na zvyšovanie ich hygieny, životnej i kultúrnej úrovne. Deti privádzal k pravidelnej školskej dochádzke, starších odvádzal od tradičného žobrania. Mnohé zväzky napravil na usporiadaný rodinný život. Príčinu ich zaostalosti videl v ich lenivosti a nechuť pracovať, preto apeloval na ich hrdosť a osobné schopnosti.

APOLITICKÝ KŇAZ

Pastoračné povinnosti vo filiálkach vzdialených aj 15 km ho vyčerpávali. Napriek tomu nerezignoval, opäť, každú voľnú chvíľu venoval ďalšiemu štúdiu. Pokračoval aj v sociálnej, osvetovej a ľudovovýchovnej práci slovenských buditeľov 18.-19. storočia s cieľom pozdvihnutia pospolitého ľudu. To zahrňovalo aj boj proti alkoholizmu, voči ktorému bol Nemeec obzvlášť nekompromisný. Medzi vtedajšími dedinskými kňazmi bol súčasne dosť výnimočný – venoval sa totiž aktívnemu štúdiu filozofie a cudzích rečí. Aktívne ovládal sedem jazykov. Medzi jeho ďalšie záľuby patrila flóra. Zhromaždil cenné zbierky flóry, ktoré však boli počas prechodu frontu zničené. V slovenskom ľude na Zemplíne pestoval národné povedomie a hrdosť. Politicky sa však nikdy neangažoval, ba čo viac, túto činnosť pre kňazov ani neodporúčal, keďže národ mal v tom čase už dostatok vzdelaných i ochotných laikov na jej vykonávanie.

PRÍCHOD VOJNY

Východné Slovensko vojna zasiahla osobitným spôsobom. Horúce chvíle zažívalo v roku 1939, v súvislosti s útokom Maďarov, v 1941 sa stalo exponovaným územím v súvislosti s vy-

puknutím vojny proti ZSSR. Po obrate frontovej situácie v ZSSR bolo ohrozené frontovou líniou. Približovanie sa Červenej armády na jar 1944 úplne jasne predznamenávalo veľké politické zmeny. Štátne orgány podliehali tzv. evakuácii. Rástla aktivita odbojových zložiek, predovšetkým partizánskych skupín. Tie sa na východe objavili skôr ako v iných častiach štátu. Na Nemecovu faru prichádzali od mája

kňazi. Pocítil to aj Nemeec už pri prvej rabovačke 8. augusta 1944. Partizáni si odniesli všetky peniaze uložené na fare – 11 tisíc korún. Pritom mu pohrozili: „Ak nedáš, musíš ísť s nami! Ak niekomu ohlásiš – prideme po teba!“ V nasledujúcich dňoch prichádzali znova a znova. Mizli šaty, predmety dennej potreby, aj farníkmi vyzbierané milodary na chod kostola, ba nepohrdli ani kostolnými sviečkami. „Ich sprá-

nič zlé neurobil. Osobných nepriateľov nemám. Vždy som plnil povinnosti ako kňaz a Slovák, a to na prospech mne zverenenému ľudu. Partizáni nech berú, čo budú chcieť. A keď budú vraždiť kňazov, nech ma zavraždia pri mojich veriacich.“

Už krátko po týchto slovách mu bolo súdené prežiť svoj Veľký Piatok, aj s ukrižovaním na Kalvárii. Okolo polnoci zo 16. na 17. novembra 1944 (piatok), ho ôsmi partizáni, príslušníci

PERIPETIE S POCHOVANÍM

Ani po smrti nemal kňaz-mučeník pokoj. Poloméčania jeho telo ráno v rieke našli. Následne ho vytiahli, obriadili a vystavili v kostole. Už v nedeľu 19. novembra však musela obec evakuovať. Asi o 11. hod. dopoludnia, po odsune obyvateľov, Nemci obec podpálili. Medzitým sa vybral na lieskovskú faru kňazov otec. Od evakuatov sa dozvedel smutnú zvesť. Napriek chaotickej situácii sa rozhodol synovo telo previesť do rodnej obce. Prevoz smeroval takmer cez predfrontovú líniu a trval päť dní. Napokon v sobotu 25. novembra 1944, mŕtvy konečne spočinul v rodisku – Šarišských Bohdanovciach. Tragédia spojená s dramatickým prevozom zohaveného synovho tela však fatálne poznačila jeho psychiku. Nervove sa zrútil. Nepoznával najbližších príbuzných, avšak na smrť syna Jána nikdy nezabudol. Dookola opakoval: „Zabili mi syna – prečo ho zabili? Veď bol kňazom!“

V prípade tzv. SNP išlo už o štvrtú vraždu katolíckeho kňaza. Katolícka tlačová agentúra vo svojom vyhlásení o. i. napísala: „I táto vražda ukazuje, ako hlboko klesnú ľudia, ktorí opustia zákon Boží a dajú sa ovládať nenávisťou a pomstou.“

Ján Nemeec zomrel v 33. roku života a 11. roku kňazstva. Už jeho súčasníkom bolo zrejme, že patrí medzi martýrov (mučeníkov) viery. Jeden z jeho životopiscov v roku 1991 v Katolíckych novinách takto bilancoval jeho krátky život, „Bol to život dôstojný vzorného kňaza, svätého života, rodofluba, muža všestranne vzdelaného, vzletného, neohrozeného kazateľa, verne slúžiaceho Bohu a národu. K určujúcim znakom jeho charakteru patrila vysoká inteligencia, dôslednosť, skromnosť, hlboký cit zbožnosti, húževnatosť, veľký zmysel pre zodpovednosť a pevná vôľa.“

VYŠETROVANIE DO STRATENA

Po nástupe nového československého režimu prípad obostrela mlčanica. Mlčali aj biskupi, ktorí podobné prípady perzekúcií kňazov, v snahe nezhoršovať si svojej vzťahy so štátnou mocou, radšej nespomínali. O Nemcovi sa báli hovoriť i kňazi. Vrahovia neboli nikdy bráni na zodpovednosť, ani potrestaní. Bezpečnostné orgány v Humennom ho údajne začali vyšetrovať, no vyšetrovanie bolo zastavené a všetok dokumentačný materiál sa stratil. V štáte, kde partizáni sa stali nedotknuteľnými štátnymi hrdinami, kde obsadili bezpečnostné zložky, sa iný výsledok ani očakávať nedal. Dokonca sa Nemca snažili ešte aj po smrti pošpiniť, rozširujú o ňom, že bol zlikvidovaný z politických dôvodov, keďže bol vraj proti povstaniu... Až v lete 1990 bol podaný podnet na Generálnu prokuratúru so žiadosťou o správu z vyšetrovania o jeho smrti. Úradné vyšetrovanie jeho smrti trvalo vyše dvoch rokov. K ničomu však nevedlo. Vyšetrovateľ Policajného zboru SR v Košiciach v apríli 1993 toto ukončil so zdôvodnením, že „farár Ján Nemeec bol zavraždený neznámymi partizánmi, avšak jednoznačne nebolo preukázané, že motívom tejto vraždy je politická, rasová, náboženská alebo národnostná nenávisť, preto bolo potrebné trestné stíhanie vo veci vraždy... zastaviť“...

Šarišský mučeník Ján Nemeec

(1911 – 1944)

1944 rôzne cudzie osoby, utečenci z nemeckých zajateckých táborov, najmä Rusi, ale aj iné národnosti. Ako napísal neskôr jeho brat Imrich, ktorý ho na fare navštevoval, „mnohí z nich ušli do partizánskej skupiny Čapajev. Preto Ján Nemeec nepredpokladal, že práve od partizánov mu hrozí nebezpečenstvo.

A v tom sa zmýlil. Nepredpokladal, že príchodom sovietskych partizánov, zorg a n i z o v a n í m partizánskych skupín začalo obdobie stalinizmu na Slovensku.“

SKUPINA ČAPAJEV

Na východnom Slovensku sa počiatky partizánčenia spájajú s lesnou skupinou, ktorú organizoval ešte v roku 1943 I. K. Baľuta (Jagupov) a L.

Kukorelli nad obcou Maťaška (dnes Matiaška), a ktorá si dala názov Čapajev. Na jar 1944 sa tábor presunul do priestoru pod Oblíkom v Slánskych vrchoch, a napokon do Čergovského pohoria nad obcou Livovská Huta. Súčasne sa pretransformoval na partizánsku skupinu, neskôr brigádu. Na jar 1944 mala vyše 30 osôb. Nárast zaznamenala v auguste 1944, keď mala už 432 príslušníkov, z toho 222 Slovákov.

Jednotka sa nezameriavala len na útoky voči nemeckým vojakom, ale sa s ňou spája množstvo zločinov – vražd, krádeží a lúpeží, zastrasovania či vydierania. Dochádzalo k sporom vrámci velenia brigády, ktoré si vyžiadali viacero mŕtvych. Jednoducho povedané, Čapajevovci nemali úctu jeden k druhému, tobôž aby ju mali k obyvateľstvu. Nečudo, že tohto „predvoja osloboditeľov“ sa obyčajní ľudia obávali viac než nemeckých vojakov. Tak napríklad 21. júna 1944 vo svojom dome v Remeníkách prepadli riaditeľa gréckokatolíckej ľudovej školy Mikuláša Šimu, ktorého zavraždili a dom vykradli. Neskôr 9. augusta odvliekli štyroch žandárov zo stanice v Šarišskom Štiavniku na svoju základňu pri Hanušovciach n. Topľou, kde ich zavraždili.

NENÁVISŤ VOČI KŇAZOM

Sovietske (boľševické) kádre boli vychované v ateistickom, bojovne proticirkvnom duchu. Niet preto divu, že terčom ich nenávisti sa stávali práve

Ján Nemeec

vanie bolo zo dňa na deň hrubšie a teroristické“, napísal na margo stupňujúcej sa agresivity Čapajevovcov kňazov brat Imrich. Najväčšia rabovačka sa uskutočnila 12. augusta. Ako rukojemníka si vzali starostu obce Jána Folentu. Ten musel vartovať, kým oni lúpili.

Akoby v predtuche ťažkého očakávania sa Nemeec už 26. 8. 1944 pred učiteľom Jánom Orendáčom v Humennom vyjadril: „Veľký piatok ma očakáva“...

Keď po poslednej takejto rabovačke ostalo kňazovi iba to, čo mal oblečené na sebe, niektorí priatelia a farníci mu navrhovali, aby evakuoval na inú faru alebo sa skryl u rodičov. On to však aj v krajne napätej situácii odmietol. „Nemôžem nechať svoj ľud. Kde bude on, tam budem aj ja. Ak ostanú v Lieskovci, ostanem v Lieskovci aj ja s nimi, hoc by guľky padali ako dážď. Nariadenie pána biskupa je ostať s ľuďom. Veď čo by povedal ľud, keby som ho v najťažšej chvíli nechal? Čo ak bude niekto umierať a bude chcieť kňaza? Kňaz má byť s ľuďom stále. A prečo mám odísť? Nikdy nikomu som

povoz smrti zastal. Tu ho, po päťhodinovej brutálnom mučení, dorazili dvoma strelami do tyla a rozseknutím lebky. Bolo to okolo piatej hodiny ráno. Následne mu vyzliekli šaty a rozdelili si ich. Vyzuli mu aj topánky a bezvládne telo hodili do rieky.

Náčelník štábu partizánskej brigády Čapajev Ludovít Kukorelli, spoluzodpovedný za vraždu Jána Nemca